

Ohjausta sukupuolisilmälasiä läpi katsottuna

Sukupuolten tasa-arvo ja koulutuksen segregatio Opo-lehdissä vuosina 1983—2015

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian pro gradu -tutkielma

20.5.2019

Laura Johansson

SISÄLLYS

Johdanto.....	3
1. Sukupuoli ja tasa-arvo lainsäädännössä ja opetussuunnitelman perusteissa	17
1.1. Tasa-arvon kehittyminen koulutuksen lainsäädännössä	17
1.2. Sukupuolineutraaliudesta sukupuolitietoisuuteen? Tasa-arvo ja sukupuoli opetussuunnitelmissa	23
2. Perinteisten sukupuoliroolien ja piilotavoitteiden purkamista.....	33
2.1. Sukupuoli koulussa	33
2.1. Piilo-opetussuunnitelma	34
2.2. Itsetunto ja identiteetti	38
2.3. Kiltit tytöt, lahjakkaat pojat?.....	42
3. Ohjaus segregaation purkajana	45
3.1. Opo, ei kai sinulla ole erillisiä tyttö- ja poikakaappeja?	45
3.2. Sukupuolisensitiivinen ohjaus	48
3.3. Opot – keski-ikäisiä naisia, jotka ansaitsevat mieskollegojaan vähemmän? ...	49
4. Tytöt ja tekniikka.....	52
4.1. Ongelma piilee tyttöjen valinnoissa	52
4.2. Tytöt, lukekaa matikkaa – muuten olette työttömiä!.....	53
4.3. Tytöt ja IT – projektien 2000-luku	58
Loppulause	64
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	66
I Lähteet	66
II Tutkimuskirjallisuus.....	68

JOHDANTO

Segregaatio eli sukupuolen mukaan eriytyneet koulutus- ja työmarkkinat on säilynyt keskeisenä tasa-arvo- ja työmarkkinapolitiikan kysymyksenä niin Suomessa kuin muissakin länsimaissa. Segregaation on esitetty rajoittavan yksilön koulutus- ja uravalintoja, jäykistävän työmarkkinoita, heikentävän työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaamista sekä estävän kykyjen tehokkaan huomioimisen esimerkiksi rekrytoinnissa. Segregaatio on myös tasa-arvo-ongelma, koska monien naisvaltaisten alojen palkkataso on miesvaltaisia aloja matalampi.¹ Segregaatiota sekä naisten ja miesten palkkaepätasa-arvoa selitetään paljon nimenomaan naisten koulutus- ja alavalinnoilla.² Segregaation kaventuminen Suomessa on ollut erittäin, jopa yllättävän hidasta.³ Suomessa segregaatio on jopa voimakkaampaa kuin Euroopassa keskimäärin.⁴

Ohjausta on pidetty tärkeänä lääkkeenä segregaation purkutalkoissa. Ohjauksen yksi keskeisimmistä tehtävistä on ohjata oppilaita heidän aine-, koulutus- ja ammatinvalinnoissaan. Koulutuksen sukupuolieriytymän kaventamisen ja purkamisen katsotaan voivan vaikuttaa työmarkkinoiden segregaatioon sekä tasa-arvoon.⁵ Eri toimenpiteistä huolimatta nuorten toiveammatit ovat edelleen varsin perinteisiä ja sukupuolelle tyypillisiä. Vuoden 2016 Nuorisobarometri kertoo, että kaikista vastanneista tytöistä naisvaltaisen terveyst- ja hyvinvointialan mainitsi toiveammatikseen 27 %, ja kaikista sen alan toiveammatikseen vastanneista tyttöjä oli 82 %. Poikien suosikkina on säilynyt jo pitkään tekninen ala, jonka valitsi 22 % vastaajista. Jyrkimmin jakaantuneen ICT-alan toiveammatikseen vastanneista 93 % oli poikia.⁶ Kärjistäen voisi todeta, että yhteiskuntamme hoiva ja hoito ovat edelleen naisten työtä,

---

¹ Ks. esim. Teräsaho & Keski-Petäjä 2017, 203; Kauhanen & Napari 2009, 8; Hynninen & Juutilainen 2006, 9.

² Ks. esim. Saari 2012, 205 & 223.

³ Ks. esim. Holli 2002, 26; Nummenmaa & Vanhalakka-Ruoho 1985, Kauhanen & Napari 2009, 7.

⁴ Tanhua, Inkeri 25.6.2018: ”Johdantoluku SEGLI-hankkeen tutkimukseen”, SEGLI-hankkeen verkkosivut.

⁵ Hynninen & Juutilainen 2006, 8.

⁶ Teräsaho & Keski-Petäjä 2017, 206.

ja maailmaamme nopeimmin muuttava, vientivetoinen teknologia lepää miesten käsissä.

Valitsin tämän aiheen henkilökohtaisen kiinnostukseni pohjalta – minua kiinnostaa, miten koulumaailmassa ja erityisesti ohjauksessa sukupuolittuneisiin koulutus- ja uravalintoihin on kiinnitetty huomiota, mitä sen eteen on tehty ja etenkin se, miten sukupuolesta ja sukupuolten tasa-arvosta on ohjausalan ammattilaisten yhteisessä foorumissa, Opo-lehdessä, keskusteltu. Olen itse sairaanhoitajaäidin ja talonrakentajaisän tytär ja olen suuntautunut naisvaltaiselle opetuslalle. Tätä tutkielmaa voi siten pitää myös pyrkimyksenä ymmärtää oman sukupolveni valintoja, koska historiallinen kehitys ja perinteet vaikuttavat koulutusalan ja ammatinvalintaan.

Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tässä tutkielmassa tutkin sukupuolen mukaan jakautuneita koulutus- ja työmarkkinoita Suomessa ohjauksen näkökulmasta. Selvitän, miten opinto-ohjaus on nähty yhtenä keinona purkaa segregatiota; miten opinto-ohjaajien ammatti- ja järjestölehdessä *sukupuoleen* ja *tasa-arvoon* liittyvät diskurssit nousevat esille, minkälaista ajallista kehitystä tai eri trendejä lehdestä nousee ja miten kuvaa sukupuolesta, tasa-arvosta ja ohjauksen sekä segregatian suhteesta on rakennettu lehden historian aikana. Tärkeää on historiallista analyysia tehtäessä pohtia myös kysymystä *miksi* – millaisessa ajallisessa kontekstissa asiasta on keskusteltu ja miksi juuri tietyt teemat nousevat esille?

Tutkimuskysymykseni alakysymyksineen ovat:

1. Minkälaista keskustelua sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja sukupuolittuneista koulutus- ja työmarkkinoista on käyty opinto-ohjaajien ammattikunnan sisäisessä keskustelussa sen alkuajoista lähtien?
  - a. Miten ja minkä vuoksi sukupuolen merkitykseen koulutus- ja ammatinvalinnassa on kiinnitetty huomiota?
  - b. Mitkä ovat lehtiaineistosta nousseet pääteemat, joiden ympärillä tasa-arvo- ja sukupuolidiskurssia käsitellään?

- c. Miten ja miksi tasa-arvon ja sukupuolen diskurssia käsitellään koulutuksen lainsäädännössä, koulutuksen kehittämisen vaiheissa sekä valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa?

Lähdeaineisto ja rajaukset

Käytän lähdeaineistona Suomen opinto-ohjaajien tuottamaa ammatti- ja järjestölehteä vuosilta 1983—2015. Olen tehnyt lähdeaineiston aikarajauksen Opo-lehtien saatavuuden näkökulmasta alkamaan joulukuun numerosta vuodesta 1983 alkaen ja loppumaan vuoteen 2015. Aikaväli 1983—2015 on osoittautunut sopivaksi aikaväliksi tarkastelemaan sukupuolittuneiden koulutus- ja työmarkkinoiden saamaa huomiota lehdessä, sillä niihin liittyvät esiintymät lehdessä ovat melko satunnaisia. Lyhyemmällä aikavälillä kehitystä olisi vaikea hahmottaa ja aineisto jäisi verrattain suppeaksi.

Opo-lehden tehtävänä ammatti- ja järjestölehtenä on kertoa neljä kertaa vuodessa siitä, mitä opinto-ohjauksen maailmassa tapahtuu. Se sisältää järjestöuutisia, haastatteluja, tietoa tapahtumista, julkaisee selvityksiä ja tutkimuksia sekä esittelee mielenkiintoisia ja uusia koulutusaloja. Näin ollen lehti kuvailee olevansa ”opon tietopaketti kaikissa opoiluun liittyvissä asioissa.”⁷ Koska opinto-ohjaajien lehden nimi on ajan saatossa vaihdellut, käytän yleisnimityksenä koko lehtiaineistosta sen joulukuusta 1983 vuoteen 1984 palvelutta nimeä *Opo-lehti* siitä syystä, että tähän ratkaisuun ovat päätyneet myös Opo-lehdistä pro gradu -tutkielmansa tehneet Erkki Sankari ja Sanna Mäkinen. Mielestäni on järkevää jatkaa samalla yleisnimityksellä. Yksittäisiin lehtiin viitatessani käytän lehden ajanmukaista nimeä. Alla olevaan taulukkoon olen luetteloinut tarkasteluvuosinani julkaistujen lehtien nimet.

---

⁷ ”Opolehti”, Suomen opinto-ohjaajat ry:n verkkosivut.

Taulukko 1. Opo-lehden nimet tutkimuksen tarkasteluvuosina 1983—2015.

Lehden nimi	Julkaisuvuosi
Opo-lehti	1983—1984
Opo	1984—1997
Sopo-sanomat	1998
Sopo News	1999—2005
Opolehti	2006—2014
Opinto-ohjaaja	2015-

Olen järjestelmällisesti käynyt läpi vuosilta 1983—2015 yhteensä 125 lehteä. Lehtiaineiston saatavuuden vuoksi vuodelta 1983 käytössäni oli vain viimeinen numero, jolloin lehden nimi vaihtui Opo-lehdeksi. Pääsääntöisesti lehteä on julkaistu neljä kertaa vuodessa. Poikkeuksina aineistoon ovat vuodet 1986 (2 numeroa), 1987—89 (3 numeroa) sekä 2006 (5 numeroa). Noin 45 %:ssa läpikäymistäni lehdistä oli jonkunlainen viittaus sukupuolen tai tasa-arvon diskurssiin. Aineistosta nousi selkeitä sukupuolten tasa-arvoon liittyviä teemoja, jotka toistuivat. Tietyiltä ajanjaksoilta on löydettävissä myös tiettyjä trendejä, eli jotkut teemat ovat olleet tiettyinä ajanjaksoina enemmän esillä kuin toiset. Käsittelen esiin nousseita teemoja kuta kuinkin niiden kronologisessa järjestyksessä: 1. Sukupuoli ja tasa-arvo lainsäädännössä ja opetussuunnitelman perusteissa, 2. Perinteisten sukupuoliroolien ja piilotavoitteiden purkamista, 3. Ohjaus segregaaion purkajana ja 4. Tytöt ja tekniikka.

Teemat eivät ole toisiaan poissulkevia tai irrallisia toisistaan, vaan päinvastoin ne tukevat toisiaan ja monen eri teeman asioita voi olla sisällytettynä yhteen kirjoitukseen. Myös Eero Suonisen käsityksen mukaan diskurssin tai merkityssysteemin

luonnehtiminen yhtenäiseksi voi toisinaan olla turhan pelkistävää, sillä merkityssystemien rajat voivat olla varsin epäselviä.⁸

Opo-lehtien lisäksi lähteinä toimivat Opetushallituksen laatimat kansalliset peruskoulun sekä lukion opetussuunnitelman perusteet vuodesta 1984 alkaen. Opetussuunnitelmia on uusittu noin kymmenen vuoden välein, ja uusimmat annettiin peruskoulun osalta vuonna 2014 ja lukiokoulutuksen puolella vuonna 2015.

Metodi ja teorettinen viitekehys

Tutkimukseni on laadullista analyysia, jolle ominaista on tarkastella usein aineistoa kokonaisuutena ja tietyistä teorettis-metodologisesta näkökulmasta.⁹ Opo-lehden tutkiminen ammatti- ja järjestölehtenä on mediatutkimusta, jossa sovellan diskurssianalyysin ja historiallisen analyysin keinoja. Eli tutkin, miten Opo-lehdissä on sen historian aikana rakennettu ja käsitelty sukupuolen ja tasa-arvon diskurssia.

Diskurssianalyysia voi kuvailla väljäksi teorettiseksi ja metodologiseksi viitekehyyksi, joka sallii erilaisia tarkastelun painotuksia ja menetelmien soveltamista.¹⁰ Sen kantava ajatus on, että teksti tai kieli eivät heijastele todellisuutta neutraalisti, vaan tuottavat sosiaalisia merkityksiä ja todellisuutta. Kieli vaikuttaa siis todellisuuteen niin, että on mahdotonta erottaa kieli ja todellisuus toisistaan.¹¹ Jaana Vuoren mukaan diskurssit voidaan siis ajatella sosiaalisesti jaetuksi todellisuudeksi, ja ne opitaan ja osataan niin hyvin, ettei niitä arjessa usein tunnisteta opituiksi. Diskurssianalyysin voidaan myös nähdä olevan keino tutun tekemisestä uudelleen tunnistettavaksi ja täten myös muutettavaksi, mahdollistamaan sosiaalista muutosta parempaan.¹² Tarkasteltaessa sukupuolen diskurssia pyritään näkemään binaarisen mies-nainen -jaottelun ja

---

⁸ Suoninen 2016, 63.

⁹ Alasuutari 2011, 38 & 40.

¹⁰ Jokinen et al. 2016, 25; Ilmonen 2015, 134.

¹¹ Husa 1999, 93-94.

¹² Ks. esim. Vuori 2001, 81; Speer 2005, 7.

maskuliininen-feminiininen –jaottelun taakse; sen sijaan, että binaariset oppositiot nähtäisiin ajattelun perustana, ne tulisi nähdä diskursseina kuten muutkin ajattelun kategoriat.¹³ Sukupuolen diskurssia käsitellessä ajatus on, että sukupuoli ei ole itsestään selvä yksilön ominaisuus tai fyysinen merkki, vaan sukupuolta synnytetään kielen ja puheen kautta.¹⁴

Ammatti- ja järjestölehtien tarkoitus on tukea yhteisön toimintaa ja tavoitteita sekä välittää ajankohtaista tietoa lukijakunnalleen. Ammatti- ja järjestölehdet ovat usein vuorovaikutteisia, luoden yhteenkuuluvuuden tunnetta kirjoittajien ja lukijoiden välille. Suomalaisista aikakauslehdistä noin neljäsosa oli ammatti- ja järjestölehtiä vuonna 2012.¹⁵ Erja Simunan mukaan diskurssi-historiallinen näkökulma painottaa historiallisten asetusten merkitystä tekstin tuottamisessa, eli diskurssi voidaan nähdä tekstinä kontekstissa.¹⁶ Maija Töyry ja muut muistuttavat, että aikakauslehdet eivät ole neutraaleja aineistoja, vaan aina jostain näkökulmasta, joillain periaatteilla ja joidenkin tuottamia – ne tulee siis ymmärtää mediakonsepteina, joilla on omat historialliset, toimitukselliset, taloudelliset ja sisällölliset lähtökohdansa ja tavoitteensa.¹⁷ Ammattilehtiaineistokin edustaa siis ammattikuntansa intressejä.¹⁸ Opo-lehti siis edustaa nimenomaan opinto-ohjaajien ammattikunnan intressejä, ja lehden toimituksella on ollut ammattikuntansa edut ja tavoitteet mielessään kautta sen historian.

Tutkielmani sijoittuu kasvatustieteen historian sekä sukupuolentutkimuksen kentälle. Sukupuolihistoria on Sonya O. Rosen mukaan perustunut sille perustavanlaatuiselle ajatukselle, että mieheksi ja naiseksi määritellyksi tulemisella on historiansa. Sukupuolihistorioitsijoita kiinnostaa, miten sukupuolen erot ja niiden väliset suhteet ovat historiallisesti tuotettuja ja muodostettuja. Naishistorioitsijat tarttuivat kiinni

---

¹³ Vuori 2001, 85-86.

¹⁴ Löyttyniemi 2004, 34.

¹⁵ E. Hyvärinen 2014, 19-20.

¹⁶ Simuna 2017, 21.

¹⁷ Töyry et al. 2011, 34.

¹⁸ Sankari 2008, 9.

aiheisiin, joita aiemmin oli pidetty ”luonnollisina” enemmän kuin kulttuurisina tai sosiaalisina ilmiöinä. Naishistoriaa pidetään naisliikkeen tai ”toisen aallon feminismin” tuloksena, ja omaksi tutkimuskentäkseen se kehittyi 1960—1970 -luvulla. Toisen aallon feminismillä (*second-wave feminism*) erotetaan liike 1800-luvun ja 1900-luvun alun feministisestä liikkeestä, jonka päämääränä oli saavuttaa naisten äänioikeus ja muita tasa-arvoon liittyviä oikeuksia.¹⁹

Tutkimustilanne

Opo-lehdet ovat jääneet tutkimuksessa paitsioon, ja aiheesta onkin tehty vai kaksi pro gradu -tutkielmaa: Erkki Sankarin *Agentista palokuntalaiseksi: Opinto-ohjaajan professio ja työnkuva Opo-lehden kertomana* (2008) ja Sanna Mäkisen *Mistä on opo tehty? Opinto-ohjaajan profession suuntausten murroksia Suomessa 1984—2011 Opo-lehden ilmentämänä* (2012). Molemmat tutkimukset keskittyvät opinto-ohjaajan profession tarkasteluun Opo-lehden näkökulmasta, eikä niissä ole keskitytty sukupuolen tai tasa-arvon tarkasteluun. Sankarin tutkimustuloksista nousi kuva uudesta ammattikunnasta, johon ovat vaikuttaneet merkittävästi koulutuspoliittiset sekä työelämän ja yhteiskunnan muutokset. Mäkinen on löytänyt opinto-ohjaajien profession kehitymisestä neljä aikakautta: eettisen, arvostetun, kansainvälisen ja yrittäjä opinto-ohjaajan aikakaudet.

Opintosuunnitelmia tutkiessani hyödyllisenä kirjallisuutena on toiminut esimerkiksi Elina Lahelman tutkimus sukupuolten eriytymisestä peruskoulun opetussuunnitelmassa (1992) sekä Pekka Rokan väitöskirja peruskoulun opetussuunnitelmien kehitymisestä (2011). Etenkin 1980- ja 1990-luvulla tutkittiin koululaitoksen piiloisia, epävirallisia tavoitteita eli niin sanottua piilo-opetussuunnitelmaa ja sitä, miten opettajat suhtautuvat tiedostamatta eri tavalla tyttöihin ja poikiin. Etenkin Donald Broady (1986), Matti Meri (1991) ja Sirpa Törmä (2003) ovat avanneet piilo-opetussuunnitelman teemoja. Yleisesti koulutuksen tasa-arvoa ja sukupuolen merkitystä on tutkittu

---

¹⁹ Rose 2010, 2-5.

erityisesti Elina Lahelman toimesta (1987, 1992, 1995). Myös esimerkiksi Heli Kuusi, Ritva Jakku-Sihvonen ja Marika Koramo (2009) ovat tutkineet koulua sukupuolinäkökulmasta. Kuusen ja muiden mukaan tasa-arvotyötä on Suomessa tehty pitkälti EU-rahoitteisten hankkeiden kautta.²⁰

Ohjauksen teoriaa ja sen kehitystä ovat tutkineet esimerkiksi Marjatta Lairio ja Sauli Puukari (2001, 2003). Sukupuolten segregaatista koulutus- ja työmarkkinoilla löytyy paljon erilaisia tutkimusartikkeleita. Yhteenvetona niistä voisi todeta, että segregatio nähdään ongelmana, joka jäykistää työmarkkinoita ja pitää yllä sukupuolten välistä palkkaeroa. Asiaan liittyen on toteutettu paljon erilaisia tasa-arvo-ohjelmia ja -hankkeita, joista nostan esiin niitä, joihin viitataan myös lähdeaineistossa eli Opo-lehdissä. Opinto-ohjauksen roolista segregaatiossa on tehty jonkun verran tutkimusta, mutta kuten Kuusi ja muut toteavat, suurin osa niistä on tasa-arvohankkeiden tuloksia ja raportteja. Sukupuolen merkitykseen ohjauksessa ja ammatinvalinnassa ovat paneutuneet erityisesti Anna Raija Nummenmaa ja Marjatta Vanhalakka-Ruoho (1985, 1996), Helena Puhakka (1998) sekä Päivi-Katriina Juutilainen ent. Korhonen (1998, 2006).

Keskeiset käsitteet

Ohjaus, oppilaanohjaus ja opinto-ohjaus: Peruskouluun ja toiselle asteelle pakollisena oppiaineena kuuluvat oppilaanohjaus ja opinto-ohjaus. Oppilaanohjauksella tarkoitetaan perusopetukseen kuuluvaa ohjausta ja opinto-ohjauksella toisen asteen ohjausta. Ohjauksen tavoitteet määritellään opetussuunnitelman sekä ammatillisen perustutkinnon perusteissa. Tavoitteet mukautuvat oppilaiden ikään ja koulumuotoon. Opetuksen ja ohjauksen tehtävänä on tukea lapsen ja nuoren kasvua kehitystä sekä antaa tietoa ja taitoja jatko-opinnoista, persoonallisuuden kehittämisestä sekä tukea elinikäistä oppimista.²¹ Tässä tutkimuksessa käytän selkeyden vuoksi yleisnimitystä

---

²⁰ Kuusi et al. 2009, 39.

²¹ Kuusi et al. 2009, 29.

ohjaus, ellei asiayhteys selkeästi osoita kyseessä olevan peruskoulun *oppilaanohjaus* tai toisen asteen *opinto-ohjaus*.

Opo, oppilaanohjaaja ja opinto-ohjaaja: Peruskoulun *oppilaanohjaajat* sekä toisen asteen *opinto-ohjaajat* ohjaavat oppilaita opintojen suunnittelussa, jatko-opintoihin hakeutumisessa, opiskelutaidoissa sekä työelämään suuntautumisessa. Oppilaan- ja opinto-ohjaajia koulutetaan Suomessa Itä-Suomen ja Jyväskylän yliopistoissa sekä Åbo Akademiassa.²² Käytän tutkimuksessa myös yleisesti käytössä olevaa lyhennöstä *opo*, jota käytetään niin oppilaan- kuin opinto-ohjaajistakin.

Sukupuoli: Sosiaalinen sukupuoli tiivistyy hyvin sukupuolentutkimuksen paljon lainatussa Simon de Beauvoirin lauseessa: "One is not born, but rather becomes, a woman."²³ Sama pätee tietysti kumpaankin sukupuoleen. Sukupuolen käsite tuli analyysin välineeksi naistutkimuksen myötä 1970-luvulla, kun biologisen ja sosiaalisen sukupuolen erottelu tutkimuksessa yleistyi (sex ja gender -jaottelu). Historiantutkimuksen kannalta kiinnostavaa on, miten sukupuoli käsitteenä ja vallitsevat sukupuoliroolit ovat muuttuneet ajan saatossa. Sukupuoli nähdään yhteiskunnassa monitasoisesti ja niin, että sukupuoli järjestää maailmaa. Jakoa naisiin ja miehiin sekä tyttöihin ja poikiin tuotetaan ja uusinnetaan sosiaalisessa kanssakäymisessä. Alkuvaiheessa naistutkimus keskittyi tutkimaan sukupuolten välisiä eroja, mutta 1980-luvulla alettiin nähdä, ettei naiset kategoriana ole mikään yhtenäinen kokonaisuus. Vaikka sukupuolten erottelu ja hierakisointi ovat läsnä kaikessa yhteiskunnassa, kasvatuksen ja koulutuksen maailmassa sukupuoli tulee erittäin selkeästi esille.²⁴

Sosiaalinen sukupuoli (gender) tarkoittaa, että mieheyteen ja naiseuteen liitetään psykologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia määritelmiä, eli toisin kuin biologinen sukupuoli (sex), sosiaalinen sukupuoli muotoutuu sosiaalisesti ja kulttuurisesti.²⁵ Sosiaalisen ja biologisen sukupuolen (sex ja gender) jaottelu ei

---

²² "Opinto-ohjaaja, oppilaanohjaaja", Ammattinetti-verkkosivusto.

²³ de Beauvoir 1988, 295.

²⁴ Nieminen & Vuorio-Lehti 2003, 16-17.

²⁵ Nummenmaa & Korhonen 2000, 71.

kuitenkaan ole niin yksiselitteistä, ja feministihistorioitsijat ovatkin osoittaneet useita ongelmia sen käytössä. Englanninkielisessä populääridiskurssissa *gender*-sanaa käytetään usein kohteliaana synonyymille sanalle *sex*. Rose kysyykin, että jos niitä kerta käytetään synonyymeina, miksi pitää yllä terminologista jaottelua?²⁶ Mielestäni tärkeintä on kuitenkin ymmärtää, ettei sukupuolen määrittely perustu pelkästään fyysiseen olemukseen tai luonnollisina pidettyihin eroihin, vaan sukupuoleen liittyvät käsitykset ja niihin perustuvat käytänteet ovat historiallisesti rakentuneita, ja me joko uusinnamme tai puramme niitä jokapäiväisessä elämässämme.

Judith Butlerin mukaan sukupuoli voidaan nähdä performatiivisena: toistamme sukupuolta toistuvien ruumiillisten ja kielellisten tekojen sarjana. Näin ollen kyse ei ole miesten ja naisten biologisista eroista, vaan kulttuurisesti tuotetuista eroista miesten ja naisten välillä.²⁷ Heidi Kurvinen aiheellisesti kyseenalaistaa, voiko nykyaikaista sukupuolikäsitystä soveltaa historialliseen aineistoon. Hänen mukaansa on totta, ettei sukupuolen moninaisia muotoja ole mahdollista löytää historiasta yhtä kirjavana kuin nykyaikaisessa tutkimuskontekstissa.²⁸ Anne Ollilan mukaan performatiivinen sukupuoli ajattelu kuitenkin voi avata tutkijan silmät havaitsemaan ja purkamaan aiemmin itsestään selvänä pidettyjä sukupuolittuneita rakenteita, kun niitä ei pidä ongelmattomina.²⁹

Opinto-ohjauksen ja sukupuolen suhteen tiivistävät hyvin sukupuolisensitiivistä ohjausta tutkineet Anna Raija Nummenmaa ja Päivi-Katriina Korhonen:

Ohjaus ja neuvonta institutionaalisenä palveluna, rakenteiden, lakien ja politiikan muotona, määrittää ja uusintaa yhteiskunnan sukupuolijärjestelmää.

Ohjaus ja neuvonta henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen perustuvana ammatillisen keskustelun muotona on merkittävä areena sosiaalisen sukupuolen

---

²⁶ Rose 2010, 17.

²⁷ Butler 2006, 25, 91-92, 234-236.

²⁸ Kurvinen 2013, 46.

²⁹ Ollila 2010, 107.

konstruoinnille ja rekonstruoinnille. Ohjaajina tuotamme sukupuolta esimerkiksi silloin, kun käyttäydymme eri tavoin miesasiakkaiden ja naisasiakkaiden kanssa tai kun meillä itsellämme on tietyt näkemykset siitä, millaisia naisten ja miesten pitäisi olla.³⁰

Segregaatio: Koulutuksessa ja työmarkkinoilla vallitsevaa, sukupuoleen perustunutta jakoa kutsutaan segregaatioksi. Kouluissa segregaatio näkyy esimerkiksi oppiainevalinnoissa, opetuksessa, oppimistuloksissa, arvioinnissa ja koulu- ja opetushenkilökunnan sukupuolijakaumassa. Koulutuksen segregaatio Suomessa on jyrkkää.³¹ Richard Ankerin mukaan segregaatio voidaan jakaa *horisontaaliseen* ja *vertikaaliseen* segregaatioon. Horisontaalisella tarkoitetaan miesten ja naisten jakoa eri ammatteihin, esimerkiksi naiset sihteereinä ja miehet kuorma-autonkuljettajina. Vertikaalisella segregaatiolla taas viitataan saman ammatin sisäiseen jakoon, jossa toinen sukupuoli todennäköisemmin toimii korkeammalla asteella. Esimerkiksi miehet ovat todennäköisemmin esimies- tai johtotehtävissä, kuin naiset, vaikka ala ja ammatti olisivat samoja.³²

Historiallinen konteksti

Laki yleisestä oppivelvollisuudesta säädettiin vuonna 1921, mikä velvoitti kuntia perustamaan kansakouluja maaseudulle. Koululaitos oli jakaantunut ammatillisiin jatko-opintoihin valmistavaan oppikouluun sekä kansakouluun.³³ ”Työntieto ja ammatinvalinta”, oppilaanohjauksen edeltäjän eli ammatinvalinnan ensimmäinen oppiaine, alkoi helsinkiläisissä kansalaiskouluissa³⁴ vuonna 1929. Vuonna 1951

---

³⁰ Nummenmaa & Korhonen 2000, 70.

³¹ Ks. esim. ”Koulutuksen segregaatio”, Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) verkkosivut.

³² Anker 1998, 35.

³³ Koski 2015, 8-9.

³⁴ Kansalaiskoulu toimi 1- tai 2-vuotisena jatkokouluna kansakoululle, ja sen tehtävänä oli valmistaa nuoret suoraan ammattiin. Perälä, ”Kansalaiskoulu kasvatti suoraan ammattiin”. Ylen Elävä arkisto 14.2.2007.

eduskunnan esityksen mukaan järjestettiin komitea selvittämään ammatinvalinnan ohjauksen tarvetta ja sen järjestämistä kouluissa. Päädyttiin järjestämään ammatinvalinnanyhdysopettajien järjestelmä. Vuonna 1960 annettiin laki ammatinvalinnanohjauksesta.³⁵

1960-luvulla ryhdyttiin ajamaan myös yhtenäiskoulun asiaa ja peruskoulukokeilu käynnistyi vuonna 1967. Ala-aste määriteltiin kuusivuotiseksi ja kansalais- sekä keskikoulu yhdistettiin kolmevuotiseksi yläasteeksi. Uutta oli oppilaan oikeus saada opintojen ohjausta ammatinvalinnanohjauksen lisäksi. Koulunuudistustoimikunnan mietinnössä opinto-ohjaajien tarpeellisuutta perusteltiin ”poikkeavien” oppilaiden erityistarpeilla, joiden vastaamiseen luokanopettajan aika ei riittänyt. Toimikunta ehdotti, että jokaisella yläasteella tulisi olla koulutuksen saanut opinto-ohjaaja. Opinto-ohjaajan tehtäviin kuului ammatinvalinnan ohjauksen lisäksi oppilaiden tuntemuksen ja tarkkailun sekä mielenterveys- ja yhteistyöasioiden asiantuntemus. Kokeilun alkuvaiheessa koulutettuja opinto-ohjaajia ei ollut, joten ammatinvalinnan yhdysopettajina toimineita opettajia alettiin kouluttaa myös muihin vaadittuihin osaamistarpeisiin. Vuoden 1971 alusta opetusministeriö asetti työryhmän suunnittelemaan opinto-ohjaajan koulutusta, ja koulutus aloitettiin Jyväskylässä ja Joensuussa saman vuoden syksyllä. Seuraavana vuonna perustettiin opinto-ohjaajien ammattijärjestö Opinto-ohjaajat ry Joensuun ensimmäisten opo-opiskelijoiden toimesta.³⁶

Yhdistyksen alkuvuosina jäsenistöä tiedotettiin jäsenkirjeillä, mutta vuonna 1979 päätettiin perustaa yhdistykselle oma lehti. Loppuvuodesta 1983 vuoteen 1988 asti lehteä toimitettiin ilman vakinaista toimitusta, ja sen kokosi useimmiten joku alueyhdistyksistä tai Jyväskylän ja Joensuun opinto-ohjaajaksi opiskelevat. Entisen päätoimittaja Alpo Jokisen mukaan lehden toimittamisesta ja taloudenpidosta puuttui näin ollen pitkäjänteisyys, ja vuonna 1988 hallitus äänesti lehden vakinaistamisesta ja

---

³⁵ Merimaa 1992, 22.

³⁶ Koski 2015, 67-68; Mäkinen 2012, 31. Nykyään nimellä Suomen opinto-ohjaajat ry.

Jokinen valittiin päätoimittajaksi. Lehdestä haluttiin Opinto-ohjaajat ry:n tiedotuskanavan lisäksi vastavuoroinen, yhdistävä foorumi, jossa myös kentän väen ääni välittyisi hallitukselle. Tärkeänä pidettiin myös opinto-ohjauksen edunvalvonnallisia asioita sekä ammatillisuutta, eli sitä, että lehti antaisi uusia ideoita ja aineksia käytännön työhön. Siitä haluttiin kiinnostavaa luettavaa myös muille ohjaus- ja koulutusalan ihmisille.³⁷

Opo-lehti oli vuoteen 1998 saakka pääosin peruskoulun oppilaanohjaajien lehti, koska kyseiseen vuoteen saakka peruskoulun ja toisen asteen opot olivat järjestöllisesti jakautuneita. Loppuvuodesta 1997 kaksi nämä kaksi eri järjestöä yhdistyivät ja syntyi yhteisjärjestö Suomen opinto-ohjaajat ry³⁸, ja myös lehden nimi muuttui *Sopo-sanomiksi* vuoden ajaksi, kunnes vuonna 1999 otettiin käyttöön kansainvälisiä tuulia puhalteleva *Sopo News*. Sanna Mäkinenkin tutkielmassaan löysi Opo-lehden historian saatosta erilaisia kausia, joista yksi oli juuri *kansainvälisen opinto-ohjaajan kausi* vuosina 1997-2002, jonka aikana opojen yhdistymisen ansiosta opojen professiota saatettiin kehittää ja vahvistaa entisestään.³⁹

Vuodesta 2006 alettiin käyttää liki samaa nimeä kuin lehden alkuaikoina, *Opolehteä*, jota käytettiin vuoden 2014 loppuun saakka, kunnes seuraavana vuonna se muutettiin nykyiseksi *Opinto-ohjaajaksi*. Erkki Sankari korostaa, että vaikka lehti toimiikin yhdistyksen äänitorvena, lehdestä vastaa aina päätoimittaja, joka on vastuussa siitä, mitä lehdessä kirjoitetaan, ei yhdistyksen puheenjohtaja tai hallitus. Lehden päätoimittajat olivat kaikki itse opinto-ohjaajia vuoteen 1999 asti⁴⁰, jonka jälkeen kolme eri päätoimittajaa vuoteen 2017 saakka ovat olleet viestinnän alan osaajia eri taustoista. 15 vuotta lehden päätoimittajana toiminut Ritva Mäkelä kiitteli jäähyväispuheessaan vuoden 2014 viimeisessä numerossa opinto-ohjaajia siitä, että lehdet pystyttiin

---

³⁷ Jokinen 1992, 63-64.

³⁸ Ks. esim. Sankari 2008, 9-11, 18.

³⁹ Mäkinen 2012, 81-98, 118.

⁴⁰ Sankari 2008, 18-19

täyttämään spontaanisti tarjotulla aineistolla, mitä tuli runsaasti. Jos joskus harvoin aineisto jäi vajaaksi, sen täytti toimitusneuvosto: ”Useimmiten se on nykyinen puheenjohtaja Jukka Vuorinen, joka yön tunteina ammentaa asiantuntemustaan niin, että tyhjiä sivuja ei tarvitse lukijoille lähettää.”⁴¹

---

⁴¹ Mäkelä, Ritva: ”Kiitos kuluneista vuosista”. *Opolehti* 04/2014.

1. SUKUPUOLI JA TASA-ARVO LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ JA OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEISSA

1.1. Tasa-arvon kehittyminen koulutuksen lainsäädännössä

Kouluhallituksen ylitarkastaja Sirkka Kinos kirjoitti vuoden 1983 *Opo*-lehden viimeisessä numerossa valtioneuvoston antamasta keskiasteen kehittämisohjelmasta, jossa asetettiin selkeät prosenttiluvut tyttöjen ja poikien oppilaaksi ottamisen tasoittamisesta keskiasteella. Lukiossa tyttöjä oli ollut vuonna 1982 61 ja poikia 39 %, joten tyttöjen määrä haluttiin pudottaa 55 %:iin ja poikien määrä osaltaan nostaa 45 %:iin vuonna 1984. Kinos pohti, oliko opinto-ohjaaja oppilasvirtojen vai yksilöiden ohjaaja, ja minkä perusteella valinta yleensäkin tehtiin. Hänen mielestään oppilas teki valinnan maailmankuvansa pohjalta, joka oli syntynyt sosiaalisessa ympäristössä: kotona, lähipiirissä ja median kautta. Kinoksen mielestä koulun tehtävä oli maailmankuvan laajentamisen ohella pyrkiä tietoisesti muuttamaan vinoutuneita roolikäsityksiä, ammattien arvostuksia sekä tukea oppilaan itsetuntoa.⁴²

Kinoksen esittämä valtioneuvoston kehittämisohjelma liittyi vuonna 1978 annettuun lakiin toisen asteen kehittämisestä, joka Elina Lahelman mukaan ensimmäistä kertaa Suomessa mainitsi sukupuolten tasa-arvotavoitteen. Kehittämisohjelmissa esitettiin sukupuolten tasa-arvon edistämisen yleiset linjat.⁴³ Tasa-arvo lukiossa merkitsi samanarvoisuutta ja mahdollisuuksien yhtäläistä tarjontaa koulutuksessa. Kinoksen mainitsemiin tavoitteisiin pyrittiin lukion kurssimuotoisella lukusuunnitelmalla sekä kehittämällä koulutusta ja tasa-arvoa koskevaa tiedotusta, ammatinvalintaa ja peruskoulun oppilaanohjausta sekä lukion oppilasvalintaa.⁴⁴ Vastavuoroisesti tyttöjen osallistumista ammatilliseen koulutukseen haluttiin nostaa. Lukuvuodesta 1984—1985 alkaen otettiin käyttöön sukupuolten tasa-arvoa läpäisyaiheena käsittelevä opetussuunnitelma, järjestettiin kokeilutoimintaa ja aiottiin selvittää

---

⁴² Kinos, Sirkka: ”Oppilaanohjausnäkyviä vuoden 1983 päättyessä” (art). *Opo-lehti* 12/83, 6.

⁴³ Lahelma 1987, 5.

⁴⁴ Opetusministeriö 1983, 5.

kiintiömenetelmien käyttämahdollisuutta, jotka olivat voimassa esimerkiksi peruskoulun opettajien koulutuksen oppilasvalinnoissa. Naisennemistöisiltä aloilta, eli esimerkiksi kaupan ja hallinnon, puutarhatalouden ja käsi- ja taideteollisuuden aloilla, tyttöjen määrää haluttiin vähentää ja vastaavasti kalatalouden, maatilatalouden ja merenkulun peruslinjoilla nostaa.⁴⁵

Kehittämishjelmat uusittiin noin kahden vuoden välein, ja vuonna 1985 keinoiksi poikien lukioon osallistumisen nostamiseksi lisättiin myös opettajien täydennyskoulutuksen kehittäminen sekä peruskoulun tasokurssijärjestelmän⁴⁶ poistuminen peruskoululainlain myötä, minkä uumoiltiin myös edesauttavan tasa-arvon toteutumista. Aiempaan, vuonna 1983 annettuun 45 % tavoitteeseen ei ollut päästy, koska poikien osuus lukiolaisista oli vuosina 1983—1984 40 %, eli määrä oli noussut vain yhdellä prosentilla.⁴⁷ Vastaava luku vuosina 1987—1988 oli 42 %⁴⁸, eli kasvu oli tavoitteista ja toimenpiteistä huolimatta erittäin hidasta. Ammatillisella puolella erityistä huomiota haluttiin kiinnittää sellaisiin oppilaanohjauksen toimenpiteisiin, joilla tuettiin perinteisistä sukupuolirooleista poikkeavia koulutusvalintoja. Esimerkiksi sosiaali- terveydenhuollon, vaatetuksen, ravitsemisen ja hotellipalvelujen aloilla tyttöjen määrää haluttiin vähentää ja vastaavasti miesenemmistöisillä aloilla, kuten metsätalous ja eri tekniikan alat, tyttöjen osuutta lisätä.⁴⁹

Työvoimaministeriön alaisessa ammatinvalinnanohjausneuvostossa⁵⁰ oli Kaarlo Multimäen mukaan sukupuolten välistä tasa-arvoa käsitelty jo ennen 1970-lukua. Tasa-

---

⁴⁵ Opetusministeriö 1983, 21.

⁴⁶ Tasokurssijärjestelmässä peruskoulun yläasteen oppilaat eriytettiin oman tasonsa mukaisiin ryhmiin. Järjestelmä oli osa peruskoulusta käytyä kiistaa: peruskoulu-uudistuksen vastustajat pelkäsivät koko kansalle yhteisen koulun romahduttavan sivistystason, kun vanha järjestelmä sivistysväen lapsien oppikoulusta ja tavallisen kansan kansakoulusta poistui. Tasoryhmittely poistettiin vuonna 1985 siirryttäessä tuntikehysjärjestelmään. Lähde: Johnson 2007, 10.

⁴⁷ Opetusministeriö 1985, 5.

⁴⁸ Opetusministeriö 1988, 4.

⁴⁹ Opetusministeriö 1985, 35.

⁵⁰ Vuonna 1965 annettiin asetus ammatinvalinnanohjausneuvostosta, joka toimi työvoima-asioita hoitavan ministeriön apuna. Siihen kuului edustajia keskeisistä ministeriöistä, kouluhallinnosta ja työmarkkinajärjestöjen keskusjärjestöistä, joten se myös toimi yhteistyöelimenä työvoima- ja

arvoasialle oli kuitenkin hieman viitattu kintaalla sanoen, että ammatinvalinnanohjaus oli jo tehnyt voitavansa. Vuonna 1977 tasa-arvoasiain neuvottelukunta kuitenkin kehotti neuvostoa laatimaan kiireellisesti toimenpide-ehdotukset sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseksi ammatinvalinnanohjauksessa. Nyt myönnettiin, että toiminnassa oli tehostamisen tarvetta, mutta huomautettiin myös, ettei ammatinvalinnanohjaus yksinään voisi ratkaista näitä asioita.⁵¹

Vuonna 1982 työvoimaministeriön ammatinvalinnanohjausneuvoston tasa-arvotyöryhmä antoi toimenpide-ehdotuksensa sukupuolten tasa-arvon huomioimiseksi ammatinvalinnanohjauksessa. Seuraavana vuonna opetusministeriö kokosi tasa-arvokokeilutoimikunnan, jonka tuli selvittää, miten tasa-arvotavoitteita edistettäisiin kasvatuksen, opetussuunnitelmien, opettajankoulutuksen ja opinto-ohjaajien koulutuksen kautta.⁵² Tasa-arvokokeilutoimikunnan lisäksi tasa-arvokysymyksien parissa jatkoi edelleen myös ammatinvalinnanohjausneuvoston kouluyhteistyöryhmä, joka oli yhteydessä myös yllä mainittuun tasa-arvokokeilutoimikuntaan.⁵³

Opo-lehdessä tiedotettiin, että myös Opinto-ohjaajat ry lähti mukaan tasa-arvotoimikuntaan, kun opettajajärjestöjen puoleen käännyttiin koulutuksen eri alueiden tasa-arvon kehittämisessä.⁵⁴ Vuokko Hyvärinen, joka toimi Opinto-ohjaajat ry:n hallituksen sihteerinä lehden julkaisuvuonna 1984⁵⁵, osallistui tasa-arvokokeilun suunnitteluseminaariin, jonka tavoitteena oli laatia suunnitelma sekä valtakunnallista että koulussa tapahtuvaa omaehtoista kehittämistä varten. Seminaarissa keskusteltiin siitä, miten oppimateriaaleja voitaisiin kehittää tasa-arvoa edistäviksi, miksi ammattiin hakeutuminen oli edelleen stereotyyppistä, missä koulunkäynnin vaiheessa voitaisiin

---

kouluhallinnon sekä työmarkkinaosapuolten välillä. Sen ensimmäisiä tehtäviä oli ammatinvalinnanohjauslain valmistelu. Lähde: Komulainen 2012, 52.

⁵¹ Toimenpide-ehdotuksia penäävän kehotuksen taustalla tasa-arvoasiain neuvottelukunnan kirjelmä, jossa viitattiin YK:n naistenvuoden komitean muistioon sukupuolten eriarvoisuuden ilmentymisestä ammatinvalinnanohjauksessa. *Multimäki* 1986, 70.

⁵² Korhonen 1998, 12-13.

⁵³ *Multimäki* 1986, 71-72.

⁵⁴ Hakala, Ulla-Maija: "Hallituksen kokouksesta" (tiedote). *Opo* 12/1983, 7.

⁵⁵ "Jäsenasiat ajantasalle" (tiedote). *Opo extra* 10/1984, 22.

vielä vaikuttaa sukupuoliroolien ja ammatinvalinnan ongelmiin sekä miten voitiin tehostaa ohjausta ja tietoutta erilaisista ammattialoista.⁵⁶

Tasa-arvokokeilutoimikunta selvitti koulutuksen tasa-arvokysymyksiä vuosina 1983—1988. Vuonna 1988 annetun mietinnön jälkeen opetusministeriön tasa-arvotyöryhmä jatkoi opetushallinnossa työtä koulutuksen tasa-arvon edistämiseksi. Toimikunnan työn aikana järjestettiin useita seminaareja, tuotettiin materiaalia ja tehtiin yhteistyötä koulujen kanssa sekä käynnistettiin tasa-arvokokeiluja.⁵⁷ Toimikunnan mietinnöstä annetuista lausunnoista tiivistelmän tehneen Lahelman mukaan:

Analysoidessaan tasa-arvotavoitetta toimikunta piti tärkeänä sukupuolen tarkastelua sosiaalisena, biologiaan pohjautuvana mutta kulttuurisesti muotoutuneena kategoriana.⁵⁸

Mietinnössään toimikunta antoi kolme ehdotusta. Ensimmäisessä tytöille ja pojille tuli antaa tiedolliset, taidolliset ja asenteelliset valmiudet toimia *yhtäläisin oikeuksin ja velvollisuuksin* perhe-elämässä, työelämässä ja yhteiskunnassa. Toisessa ehdotuksessa poikien ja tyttöjen kasvatuksessa piti *pyrkä poistamaan stereotyyppisiä käsityksiä* miehen ja naisen rooleista. Kolmanneksi, opetuksen ja kasvatuksen tuli *lisätä tyttöjen ja poikien tietoja* naisten ja miesten elämästä, arvoista, sukupuolten eriarvoisuudesta ja sen historiallisesta taustasta sekä merkityksestä ihmisille ja yhteiskunnalliselle kehitykselle. Toimikunnan mukaan sen hetkisestä koululaitoksesta puuttui aktiivisesti tasa-arvoa edistävä ote.⁵⁹

Lausuntoja mietinnöstä saatiin 34 taholta, esimerkiksi koulu- ja ammattikasvatushallitukselta⁶⁰, lääninhallitusten kouluosastoilta, yliopistojen

---

⁵⁶ Hyvärinen, Vuokko: ”Kasvatetaan ihmisiksi eli ajatuksia tasa-arvoseminaarin jälkeen” (art.). *Opo extra* 10/84, 24.

⁵⁷ Lahelma 1989, 3 & 7-8.

⁵⁸ Lahelma 1989, 8.

⁵⁹ Lahelma 1989, 8-9.

⁶⁰ Kouluhallitus ja ammattikasvatushallitus yhdistettiin nykyiseksi Opetushallitukseksi vuonna 1991. Lähde: ”Ammattikasvatushallitus”, Finto-verkkosivut.

opettajankoulutuslaitoksilta sekä eri ammattijärjestöliitoilta.⁶¹ Pääosa lausunnonantajista kannatti useimpia mietinnön toimenpide-ehdotuksia, mutta esimerkiksi Helsingin yliopiston kasvatustieteiden osaston mukaan ”ei ole syytä lähteä ihmisten ajattelutapaa ja yhteiskunnan uudistamista suorittamaan kapeista perspektiiveistä käsin, kuten esim. sukupuolten välisestä tasa-arvosta käsin”.⁶² Lahelman esittämä siteeraus on katkelma lausunnosta, joten se ei kerro koko totuutta lausunnon sisällöstä. Toisaalta se on kuitenkin varsin merkityksellinen ja antaa pienen esimerkin siitä, miten sukupuolten tasa-arvoasioita ei ehkä kaikissa instituutioissa nähty vielä 1980-luvun lopulla kokonaisvaltaisen kehityksen mittarina, vaan kuten siteerauksessa todetaan, *kapeana perspektiivinä*.

Opo-lehden artikkelissa, jonka Hyvärinen kirjoitti tasa-arvoseminaarin jälkeen, hän nosti myös esiin lain painavan sanan viitatessaan tuleviin peruskoulu- ja lukiolakeihin, vastineenaan miespuolisen kollegansa kommentille siitä, että olihan olemassa vähintään yhtä tärkeitä asioita. Hyvärinen kirjoitti, että jos opinto-ohjaajat eivät työssään edistäneet sukupuolten tasa-arvoa, he toimivat lain vastaisesti. Hänen mukaansa tarvittiin ”aikuisen ihmisen tiedostavaa, omia asenteitaan tarkistavaa itsekasvatusta”. Tasa-arvokasvatus oli Hyvärisen mukaan sitä, että annettiin esimerkiksi samat oikeudet ja velvollisuudet molemmille sukupuolille, luovuttiin sukupuolen mukaisesta työnjaosta esimerkiksi ryhmätöissä ja palkitsemisessa sekä tuettiin sukupuolten välisiä luontevia kontakteja esimerkiksi järjestämällä yhteisiä tilaisuuksia.⁶³ Hyvärisen viittaamat peruskoulu- ja lukiolaki annettiin toukokuussa 1983 ja ne astuivat voimaan 1.8.1984.⁶⁴ Lakien mukaan peruskoulu- ja lukio-opetuksen tuli edistää sukupuolten tasa-arvoa⁶⁵ ja niiden opetussuunnitelmiin tuli sisältyä oppilaanohjausta.⁶⁶

---

⁶¹ Lahelma 1989, 27-28.

⁶² Lahelma siteeraa Helsingin yliopiston kasvatustieteiden antamaa lausuntoa. Lahelma 1989, 13.

⁶³ Hyvärinen, Vuokko: ”Kasvatetaan ihmisiksi eli ajatuksia tasa-arvoseminaarin jälkeen” (art.). *Opo extra* 10/84, 24-25.

⁶⁴ Peruskoululaki 476/1983 § 96; lukiolaki 477/1983 § 62.

⁶⁵ Peruskoululaki 476/1983 § 2; lukiolaki 477/1983 § 2.

⁶⁶ Peruskoululaki 476/1983 § 27; lukiolaki 477/1983 § 18.

Hyvärisen konkreettiset esimerkit tasa-arvosuunnituksesta keskittyivät siihen, että sukupuoli ei enää määrittäisi sitä, miten ryhmät jaettiin tai oppilaita palkittiin. Hyvärinen ehkä näki asian niin, että tytöt ja pojat olivat eriytyneet omiin poteroihinsa niin ryhmätöissä kuin muuallakin koulussa, ja heitä kohdeltiin eri tavoin – siksi oli tärkeää antaa samat oikeudet ja velvollisuudet molemmille sukupuolille. Ehkä hän ajatteli, että näitä ”luontaisia kontakteja” lisäämällä saataisiin tytöt ja pojat pois omista poteroistaan ja yhteistyöllä ja sukupuolten välisillä kohtaamisilla tasa-arvo lisääntyisi.

Korhosen (nyk. Juutilaisen) mukaan naisten ja miesten välisen tasa-arvon yhteiskuntapoliittisessa arvokeskustelussa voidaan katsoa korostuneen 1980-luvulla, jolloin Suomi esimerkiksi ratifioi YK:n naisten syrjinnän kieltävän sopimuksen⁶⁷ vuonna 1986, ja seuraavana vuonna astui voimaan tasa-arvolaki. Yksi lain tarkoituksista oli tasa-arvon edistämisen ja syrjinnän estämisen lisäksi parantaa naisten asemaa työelämässä. Lain mukaan viranomaisten ja oppilaitosten sekä muiden koulutusta ja opetusta järjestävien yhteisöjen oli huolehdittava siitä, että naisilla ja miehillä on samanlaiset mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen, ja että käytettävä oppiaineisto tuki tätä tarkoitusta ja toteutusta.⁶⁸ Elina Lahelman mukaan tasa-arvoasiat eivät tulleet osaksi koulutuslainsäädäntöä siksi, että naisliike tai koulussa työskennelleet olisivat aktiivisesti asian puolesta taistelleet, vaan taustalla olivat kansainväliset velvoitteet.⁶⁹

1990-luvun alussa astui voimaan asetus valtionhallinnon toiminnallisista tasa-arvosuunnitelmista. Asetuksen mukaan viranomaisten oli määriteltävä, miten he tehtävissään edistivät sukupuolten välistä tasa-arvoa. Ensimmäinen opetushallinnon

---

⁶⁷ *Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW, Naisten oikeuksien sopimus)* vuodelta 1979 oli aikanaan edistysellinen asiakirja, jossa ensimmäistä kertaa pyrittiin naisten oikeuksien täysimääräiseen toteutumiseen kaikilla elämänalueilla. Sopimus edellyttää monipuolisia toimia syrjinnän poistamiseksi, velvoittaa jäsenvaltioita aktiivisesti edistämään tasa-arvoa ja korostaa stereotyyppisiä sukupuolirooleja ylläpitävistä käsityksistä irtaantumista. Suomi allekirjoitti sopimuksen jo vuonna 1980, mutta se ratifioitiin vasta ensimmäisen varsinaisen syrjinnänvastaisen lain toimeenpanon myötä. Lähde: Nousiainen 2011, 3-6.

⁶⁸ Tasa-arvolaki 609/1986 § 5.

⁶⁹ Lahelma 1992, 16.

toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma laadittiin vuosille 1991—1993. Vuonna 1997 alkoi hallituksen tasa-arvo-ohjelma, jonka keskeinen tavoite oli edistää naisten asemaa työelämässä, taloudessa, yhteiskunnallisessa päätöksenteossa sekä työn ja perheen yhteensovittamisessa. Samoin haluttiin vahvistaa miehen roolia isän ja isosisän rooleissa.⁷⁰

1.2. Sukupuolineutraaliudesta sukupuolitietoisuuteen? Tasa-arvo ja sukupuoli opetussuunnitelmissa

Mielestäni on tärkeää nostaa esille opetussuunnitelmissa esiintyvät maininnat tasa-arvosta ja sukupuolesta, koska opetussuunnitelmat kansallisina opetusviranomaisen ohjeina ovat opetusta määritteleviä dokumentteja. Opetushallituksen mukaan opetussuunnitelmien tarkoitus on antaa yhtenäinen pohja paikallisille opetussuunnitelmille ja vahvistaa koulutuksen tasa-arvoa maanlaajuisesti.⁷¹ Opetussuunnitelmien perusteet nousevat Opo-lehdissä esille monissa kohdin nimenomaan opinto-ohjauksen aseman ja roolin kautta, mutta varsinaisesti opetussuunnitelmien tasa-arvo- ja sukupuolinäkökulmaa ei ole käsitelty lehdessä lainkaan. Opojen työtä kuitenkin ohjaavat kansalliset opetussuunnitelmat, joten olen halunnut tutkia niiden tasa-arvo- ja sukupuoli-diskurssia, vaikkei niitä lehdessä ole opetussuunnitelmista puhuttaessa käsitelty.

Niin peruskoulun kuin lukionkin opetussuunnitelmiin vuodelta 1985 sisällytettiin opinto-ohjaajan tehtävät ja oppituntisisällöt.⁷² Tasa-arvolainsäädäntö ja ohjauksen kehittämistyö nousivat esiin seuraavan kerran Opo-lehdessä vuonna 1993, kun lehti siteerasi eduskunnan sivistysvaliokunnan lausuntoa tasa-arvolaista:

Oppilaanohjaus. Eduskunta on useassa yhteydessä aiemmin kiinnittänyt huomiota oppilaanohjaukseen ja sen lisääntyvään

---

⁷⁰ Korhonen 1998, 13.

⁷¹ ”Opetussuunnitelman ydinasiat”, Opetushallituksen verkkosivut.

⁷² Merimaa 1992, 25.

merkitykseen koulutyössä. Oppilaanohjauksella on myös tasa-arvokasvatuksessa merkittävä asema. Sillä on mahdollisuus vaikuttaa niin sukupuolen mukaan tapahtuviin kuin yksilön omista edellytyksistä ja mieltymyksistä johtuviin valintoihin. Oppilaanohjauksessa oppilaalle annetaan tasa-arvokasvatusta ja tutustutetaan heidät sekä nais- että miesvaltaisiin ammatteihin.⁷³

Samaisessa sivistysvaliokunnan lausunnossa viitattiin myös tuleviin uusiin opetussuunnitelmiin, joihin valiokunnan lausunnon mukaan tuli ”saada aktiivisesti tasa-arvoa edistävä ote. Tarkoituksena on opetussuunnitelmallisia ohjeita laadittaessa pitää huolta siitä, että mahdollisuudet saada koulunkäynnin aikana tietoja, taitoja ja asenteellisia valmiuksia ovat yhtä hyvät sukupuolesta riippumatta.”⁷⁴ Sivistysvaliokunnan mukaan oppilaanohjaus nähtiin siis yhtenä tasa-arvokasvatuksen väylänä ja segregaaation purkajana, vaikuttamalla sukupuolen mukaisesti valintoihin ja tutustuttamalla oppilaita sekä nais- että miesvaltaisiin ammatteihin.

Peruskoulun opetussuunnitelmia tutkineen Pekka Roka mukaan ensimmäisenä varsinaisena opetussuunnitelmana Suomessa voidaan pitää vuoden 1925 Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmaa. Vuoden 1970 opetussuunnitelmaan siirtyivät keskikoulun oppisisällöt uudistetussa muodossa, ja opetussuunnitelma muuttui enemmän yhteiskunnalliseksi – tavoitteena oli demokratisoida yhteiskuntaa ja toteuttaa koulutuspoliittista ajattelua. Ensimmäinen peruskoulun (sekä lukion) opetussuunnitelman perusteet julkaistiin Kouluhallituksen yksityisen valmistelun tuloksena vuonna 1985, ja sitä ennen opetussuunnitelmat olivat olleet komiteamietintöjä, mikä Roka mukaan oli yhteiskunnallisesti avoimempaa työskentelyä. Vuoden 1985 jälkeen peruskoulun opetussuunnitelman perusteita on uusittu noin kymmenen vuoden sykleissä: 1994, 2004 (lukion opetussuunnitelma 2003)

---

⁷³ ”...on edellyttänyt, että hallitus huolehtii siitä, että...” (tiedote). *Opo* 02/1993, 9-10; *SiVL* 1/1993, 2.

⁷⁴ *SiVL* 1/1993, 2.

ja 2014 (lukion opetussuunnitelma 2015). Vuoden 1985 opetussuunnitelma heijasteli ajan demokraattisuuden ja keskusjohdon hajauttamisen henkeä, ja opetussuunnitelman laatiminen asetettiin kuntien tehtäväksi.⁷⁵ Kouluhallituksen tehtävänä oli antaa kunnan opetussuunnitelman laadintaa ja opetusta koskevat yleiset ohjeet ja päättää valtakunnallisista oppimääristä. Säännösten toteuttamista valvovasta ohjauksesta siirryttiin tavoitteiden ohjaukseen.⁷⁶

Opetussuunnitelmien perusteet 1985

Vuoden 1985 peruskoulun opetussuunnitelmassa sukupuolten tasa-arvo oli omana osionaan opetussuunnitelman tavoitteissa:

Tasa-arvon edistäminen merkitsee koulussa paitsi asennekasvatusta myös yhtäläistä koulutustarjontaa, samojen osallistumismahdollisuuksien suomista pojille ja tytöille sekä opetuksen järjestämistä niin, että se vastaa oppilaan persoonallisuuden mukaisia luontumuksia.⁷⁷

Lisäksi peruskoulun tuli pyrkiä korjaamaan kielteisiä asenteita ja turvata oppilaiden kasvu omien edellytystensä mukaisesti ilman sukupuoleen sidottuja tavoitteita ja odotuksia. Kasvatuksen tuli pohjautua ihmisten väliseen tasa-arvoon, ja tasa-arvon edistäminen tuli nähdä koulun ja kodin yhteisenä asiana ja koulu yhteistyön yhtenä tavoitteena.⁷⁸

Oppilaanohjauksen oppiaineessa sukupuoli mainittiin 8. ja 9. luokkien sisällöissä. Yhdeksännellä vuosiluokalla oppilaanohjauksen tavoitteena oli antaa valmiuksia sukupuolten tasa-arvon kehittämiseen, ja sen tuli antaa tietoa sukupuolirooleihin vaikuttavista tekijöistä. Sisällöissä sukupuoliroolit nousivat esille omana osionaan: *Mies*

---

⁷⁵ Rokka 2011, 22-23.

⁷⁶ Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet (POPS) 1985, 7; Lukion opetussuunnitelman perusteet (LOPS) 1985, 7.

⁷⁷ POPS 1985, 13.

⁷⁸ POPS 1985, 13-14.

*ja nainen työelämässä – alat, asema ja palkkaus, Kotiroolit – työnjako, rahankäyttö, päätöksenteko sekä Mies ja nainen yhteiskunnallisessa ja harrastustoiminnassa.*⁷⁹

Lukion opetussuunnitelman tavoitteissa tasa-arvo mainittiin lyhyemmin: lukion tavoitteena oli monien muiden ominaisuuksien ohessa ”edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa.”⁸⁰ Oppilaanohjauksen ohjeissa edellä mainittu toistui, eikä sisällöissä sukupuolta suoraan nostettu lainkaan esille. Kurssisisällöissä mainittiin kyllä uravalintaan vaikuttavissa tekijöissä *roolisdonnaisuus ja muut asennetekijät* sekä uranvalintaratkaisussa *tasa-arvo ja etenemismahdollisuudet*.⁸¹

Opetussuunnitelmien perusteet 1994

Vuoden 1994 opetussuunnitelman perusteet oli edeltäjänsä huomattavasti kevyempi opus, ja se merkitsi uutta vaihetta peruskoulu-uudistuksessa. Opettajat haluttiin saada sitoutumaan opetussuunnitelmaan hyödyntämällä heidän asiantuntemustaan opetussuunnitelmauudistuksessa. Aiempi tavoitteiden kautta ohjaaminen kyseenalaistettiin: opetussuunnitelma nähtiin uusien käsitysten mukaan dynaamisena prosessina, joka reagoi jatkuvasti esimerkiksi arviointituloksiin ja ympäristön muutoksiin. Aiempien keskusjohtoisten tavoitteiden sijasta uudessa koulukohtaisessa opetussuunnitelma-ajattelussa opettajat nähtiin työnsä kehittäjinä, jotka sitoutuvat paremmin omakohtaisesti laadittuihin suunnitelmiin kuin ulkoapäin määriteltyihin. Näin ollen otettiin käyttöön koulukohtaiset opetussuunnitelmat. Opetussuunnitelman perusteet oli pohja, jota paikallisesti tulkiten, muokaten ja täydentäen laadittiin paikallisesti opetustyötä kuvaava, kehittävä ja ohjaava opetussuunnitelma. Kunnan rooli oli edelleen tärkeä, koska se ilmaisi paikallisen päättäjän koulutuspoliittista tahtoa osana valtakunnallista koulutuspolitiikkaa, luoden ne raamit, joissa koulut sitten kehittämistyötänsä toteuttivat.⁸²

---

⁷⁹ POPS 1985, 228-230; POPS 1994, 9; LOPS 1994; 11.

⁸⁰ LOPS 1985, 12.

⁸¹ LOPS 1985, 408, 411, 413.

⁸² POPS 1994; 9, 15; LOPS 1994, 19. Ks. myös Rokka 2011, 26-27.

Peruskoulun opetussuunnitelmassa määriteltiin koulun arvoperusta: ”Ihmisten välinen tasa-arvo sukupuolesta, rodusta tai varallisuudesta riippumatta on yksi arvokeskustelun peruslähtökohdista.”⁸³ Mielenkiintoista on, että lukion opetussuunnitelmassa vastaava *voitiin* ottaa yhdeksi lähtökohdaksi arvoperustan täsmentämiselle ja sen eettiselle pohdinnalle.⁸⁴ Molemmissa opetussuunnitelmissa kansalaisyhteiskunnan jäseneksi kasvaminen oli myös osa arvoperustaa, ja siinä sukupuolten tasa-arvo määriteltiin tärkeäksi osaksi. Mahdollisuuksien tasa-arvon hengessä suunnitelma ohjeisti siihen, että tytöt ja pojat saisivat yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet perhe-elämässä, työssä ja yhteiskunnassa.⁸⁵ Ohjeistus oli sama kuin tasa-arvokokeilutoimikunnan mietinnössä vuodelta 1988⁸⁶, joten selvästi toimikunnan ohjeistukset tasa-arvon toteuttamiseksi otettiin vakavasti myös opetussuunnitelmassa.

Enää ei myöskään eritelty vuosiluokkatasolla oppiaineiden sisältöjä. Lukion oppilaanohjauksen osiosta poistettiin edellisen opetussuunnitelman tasa-arvoon ja roolisidonnaisuuksiin viittaavat maininnat. Perusopetuksen puolella ero edelliseen opetussuunnitelmaan oli huomattava, sillä vuonna 1994 sukupuoli ja tasa-arvo oppilaanohjauksessa tiivistyivät yhteen virkkeeseen: ”Oppilaanohjauksella edistetään koulutuksellista sekä sukupuolten välistä tasa-arvoa.”⁸⁷ Muutos liittyy varmasti osaltaan opetussuunnitelman keventymiseen, mutta voisiko olla, että tasa-arvon ajateltiin jo toteutuneen? Eikö enää koettu tarvetta eritellä tarkempia sisällöllisiä tavoitteita ja keinoja tasa-arvon toteuttamiseen?

Opetussuunnitelmien perusteet 2003 ja 2004

Vuoden 2004 sekä perusopetuksen että lukion perusteissa palattiin keskusjohtoisuuteen, ja uusi opetussuunnitelma paisui kolminkertaiseksi aiemmasta.

---

⁸³ POPS 1994, 13.

⁸⁴ LOPS 1994, 15-16.

⁸⁵ POPS 1994, 14; LOPS 1994, 18.

⁸⁶ Ks. tämä tutkielma s. 19-20.

⁸⁷ POPS 1994, 40.

Uutta opetussuunnitelman perusteita oli määräyksien mukaan veloitettavana noudatettava. Siinä määriteltiin, että opetuksen järjestäjillä oli oikeus päättää opetussuunnitelman laatimisen sisällöstä eli kunta- ja aluekohtaisista sisällöistä, mutta niiden tuli olla kansallisesti yhtenäisiä, eli niiden rooliksi jäi täsmentää ja täydentää perusteiden tavoitteita ja sisältöjä.⁸⁸ Rokan mukaan uudistukseen oltiin sekä tyytyväisiä että pettyneitä: toiset arvostivat tiukkoja ohjeita, koulutuksen tasa-arvoisuuden kohentumista ja koulujen erilaisuuden kaventumista, toiset taas olivat näreissään hallinnon kontrollin tiukentumisesta. Rokka nostaa esiin myös oppikirjakustantajien ja oppikirjailijoiden roolin perusteiden laadinnassa. Tavoitteena oli sitouttaa kustantajat uudistukseen ja saada perusteiden asiat oppikirjoihin, mutta opetuksen kehittämisen lisäksi kustantajilla oli myös taloudelliset intressit mielessään.⁸⁹

Perusteiden arvopohja perustui muiden tärkeiden asioiden lisäksi *tasa-arvoon*.⁹⁰ Lukion osalta maininta jäi siihen, mutta perusopetuksessa toistui vuodelta 1994 tuttu virke sukupuolten yhtäläisistä oikeuksista ja velvollisuuksista yhteiskunnan eri osa-alueilla.⁹¹ Peruskoulun oppilaanohjauksella edistettiin myös sukupuolten tasa-arvoa, ja yksi sen tavoitteista oli, että oppilas ”saa tukea ja ohjausta ammatillisessa suuntautumisessa, myös sukupuolirajat ylittävissä oppiaine-, koulutus- ja ammatinvalinnoissa”.⁹² Luokkamuotoisen opetuksen yksi luetelluista sisällöistä oli tasa-arvo yhteiskunnassa ja työelämässä.⁹³

Kuten ei aiemmassakaan, ei myöskään vuoden 2004 lukion opetussuunnitelman perusteiden opinto-ohjauksen osiossa ollut mainintaa tasa-arvosta tai sukupuolen mukaan eriytyneistä valinnoista. Mielenkiintoista on pohtia, miksi peruskoulussa asia vielä nähtiin validina, mutta lukiossa ei. Ajateltiin, että peruskoulun oppilaanohjauksen käytyään oppilaita oli jo tarpeeksi tuettu ja ohjattu sukupuolirajat

---

⁸⁸ POPS 2004, 8 & 10; LOPS 2003, 3 & 8. Ks. myös Rokka 2011, 32.

⁸⁹ Rokka 2011, 32 & 34.

⁹⁰ POPS 2004, 14; LOPS 2004, 12.

⁹¹ POPS 2004, 14.

⁹² POPS 2004, 258.

⁹³ POPS 2004, 260.

ylittäviin valintoihin, eli siihen, meneekö oppilas lukioon vai ammatilliseen oppilaitokseen – ja mille linjalle ammatillisessa oppilaitoksessa. Koulutuksen segregaatio on erittäin voimakasta nimenomaan ammatillisessa koulutuksessa, eli ehkä suurin paine on ollut nimenomaan peruskoulun loppuvaiheen oppilaanohjauksessa. Esimerkiksi vuoden 2018 yhteishaun suurimmat koulutusalat ovat lähes kaikki voimakkaasti sukupuolen mukaan segregoituneita. Esimerkiksi talotekniikan perustutkinnon koulutuspaikan vastaanottaneista 99 % oli miehiä, kone- ja tuotantotekniikassa sekä tieto- ja tietoliikennetekniikassa vastaava luku oli 97 %. Hiusala- (naisia 97 %) ja sosiaali- ja terveysala (88 % naisia) taas ovat voimakkaasti naisennemistöisiä.⁹⁴

Myös korkeakoulutus on ollut ja on edelleen Suomessa sukupuolen mukaan segregoitunut. Esimerkiksi vuonna 2016 Suomen korkeakoulutus oli muihin Pohjoismaihin verrattuna kaikkein jyrkimmin sukupuolen mukaan jakautunut. Naisten osuus tekniikan alan tutkinnoista oli 22 %, ja miesten osuus oli terveys- ja hyvinvointialan tutkinnoissa 15 % ja kasvatusalalla 17 %. Vuosien 1994 ja 2004 lukion opinto-ohjauksen perusteissa ei siis ollut mitään mainintaa tasa-arvosta tai sukupuolesta, mikä voidaan ehkä nähdä yhtenä selittävänä osatekijänä segregaation ennallaan säilymiseen ellei jopa vahvistumiseen. Perusteista vastaava Opetushallitus onkin myöntänyt näiden sukupuolineutraalien perusteiden mukanaan tuoman kritiikin siitä, että niitä voitiin pitää jopa tyttöjen ja poikien lähtökohtaisia eroja korostavina. Opetushallitus vastasi kriittisiin arvioihin uusissa, nykyään voimassa olevissa perusteissa.⁹⁵

Opetussuunnitelmien perusteet 2014 ja 2015

Uusimmat, vuoden 2014 perusopetuksen ja 2015 lukion opetussuunnitelmat jatkoivat aiempien perusteiden keskusjohtoisella, entistäkin mittavalla sisällöllä. Ne ovat edelleen velvoittavana noudatettavia määräyksiä, jotka otettiin ja otetaan käyttöön luokka-

---

⁹⁴ Tanhua 2018, ”Ammatillisen koulutuksen segregaatio lukuina”, SEGLI-hankkeen verkkosivut.

⁹⁵ Jääskeläinen et al. 2015, 18.

asteittain vuosina 2016—2019.⁹⁶ Paikallinen opetussuunnitelma määrittää perusopetuksen perusteissa strategiseksi ja pedagogiseksi työkaluksi, jonka laatimisvastuu on opetuksen järjestäjällä ja joka täydentää ja painottaa kansallista opetussuunnitelman perusteita. Arvoperustaltaan ja tehtävältään peruskoulun opetus edistää sukupuolten tasa-arvoa, ja tasa-arvo sekä laaja yhdenvertaisuusperiaate ohjaavat opetuksen kehittämistä.⁹⁷ Lisäksi perusopetus ”kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia eri oppiaineiden opinnoissa sekä lisää tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Jokaista oppilasta autetaan tunnustamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsu ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja.⁹⁸ Ensimmäistä kertaa perusteissa puhuttiin sukupuolen moninaisuudesta, mistä lisää myöhemmin luvussa 2.1.

Perusopetuksen perusteissa myös määrittää opetuksen ja kasvatuksen valtakunnalliset tavoitteet, joista yksi on *kasvu ihmisyyteen ja yhteiskunnan jäsenyyteen* sekä *sivistyksen, tasa-arvoisuuden ja elinikäisen oppimisen edistäminen*. Näiden otsikkojen alla viitataan lakiin, jonka mukaan perusopetuksen kasvat- ja opetustehtäviin kuuluu muiden muassa edistää ja korostaa suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, ja kaiken toiminnan tulee vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa.⁹⁹

Lisäksi perusteissa määrittää yhtenäisen perusopetuksen toimintakulttuuri. Toimintakulttuuri määrittää yhteisön historialliseksi ja kulttuuriseksi tavaksi toimia, mitä voidaan kehittää ja muuttaa.¹⁰⁰ Yksi monista toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavista periaatteista on *yhdenvertaisuus ja tasa-arvo*. Sen mukaan oppiva yhteisö edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, ja yhdenvertaisuuslain nojalla yhteisön jäseniä tulee kohdata ja kohdella samanarvoisina riippumatta mistään yksilöön liittyvästä

---

⁹⁶ POPS 2014, 3; LOPS 2014, 3.

⁹⁷ POPS 2014, 9, 16.

⁹⁸ POPS 2014, 18.

⁹⁹ POPS 2014, 19.

¹⁰⁰ POPS 2014, 26.

tekijästä. Uusi, mielenkiintoinen ja erittäin tärkeä huomio on, että ensimmäistä kertaa perusteissa määritellään, että ”samanarvoisuus ei merkitse samanlaisuutta”, vaan se tarkoittaa oikeuksien ja osallistumisen turvaamista kaikille, mutta myös yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Koska peruskouluaikana yksilön käsitys omasta sukupuoli-identiteetistä ja seksuaalisuudesta kehittyy, oppivan yhteisön tulee omalla toiminnallaan tukea tätä identiteetin rakentumista ja edistää sukupuolten tasa-arvoa. Jälleen nostetaan esiin yksilön omat valinnat ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja.¹⁰¹

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa oppilaanohjaus määritellään alkavaksi jo alakoulun 1. luokalla osana muuta opetusta.¹⁰² Jo vuosiluokilla 3.-6. oppilaanohjauksessa tulee kannustaa oppilasta kyseenalaistamaan ja pohtimaan omia ennakkokäsityksiään ja tekemään valintansa ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja.¹⁰³ Sama toistuu yläkoulun eli vuosiluokkien 7.-9. oppilaanohjauksen osiossa. Lisäksi perusteissa määritellään kattavasti oppilaanohjauksen sisällöt, joista yksi on *Työelämään tutustuminen*. Siinä erityistä huomiota tulee kiinnittää työelämän tasa-arvokysymyksiin.¹⁰⁴

Lukion opetussuunnitelman perusteissa lukion arvoperustan määritellään edistävän tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.¹⁰⁵ Toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavissa teemoissa tasa-arvoa ei mainita lainkaan. Opiskelijan ohjauksessa kuitenkin määritellään, että ohjaustoiminnalla edistetään koulutuksen yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Lisäksi ohjauksessa käsitellään monipuolisesti ja ennakkoluulottomasti jatko-opintoihin ja urasuunnitteluun liittyviä vaihtoehtoja.¹⁰⁶ Mainintoja sukupuoleen sidotuista roolimalleista tai sukupuolesta yleensäkin ei ole lukion puolella lainkaan, toisin kuin peruskoulun puolella. Toisaalta *ennakkoluulottomuuden* käsitteenä voidaan

---

¹⁰¹ POPS 2014, 28.

¹⁰² POPS 2014, 151.

¹⁰³ POPS 2014, 277.

¹⁰⁴ POPS 2014, 444.

¹⁰⁵ LOPS 2015, 12.

¹⁰⁶ LOPS 2015, 18-19.

ajatella sisältävän myös sukupuolirooleihin liittyvät ennakkoluulot, vaikka sitä ei olekaan auki kirjoitettu. Lukio-opetuksen yleisissä tavoitteissa kuitenkin nostetaan esille sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus ja sen ymmärtäminen, mikä luo edellytyksiä sukupuoli- ja tasa-arvotietoiselle opetukselle. ”Opetus vahvistaa opiskelijoiden yhdenvertaisia ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia kehittää osaamistaan sekä tehdä opiskeluaikaisia ja tulevaisuutta koskevia valintoja.”¹⁰⁷ Opinto-ohjauksen oppiaineen tavoitteissa ja pakollisten kurssien sisällöissä ei ole mainintoja tasa-arvosta, sukupuolesta tai siihen liittyvistä ennakkokäsityksistä tai roolimalleista.

Voidaan siis todeta yhteenvetona, että vuoden 1994 ja 2003 perusopetuksen perusteiden sukupuolineutraaliudesta siirryttiin sukupuolitietoisuuteen uusissa vuoden 2014 perusteissa. Lukion puolella uudistus ei ole ollut yhtä merkittävä, koska *sukupuoli* diskurssina ei tule uudessa lukion perusteissa lainkaan esille. Sen sijaan mainitaan kyllä *tasa-arvo* ja *ennakkoluulottomuus*, mutta kysymykseksi jää, miksei sukupuolta ole edes mainittu, toisin kuin peruskoulussa.

---

¹⁰⁷ LOPS 2015, 35.

2. PERINTEISTEN SUKUPUOLIROOLIEN JA PIILOTAVOITTEIDEN PURKAMISTA

2.1. Sukupuoli koulussa

Motto: ”Olisiko jo aika lakata huolehtimasta minkälainen mies tai nainen lapsesta tulee ja ryhtyä kasvattamaan ihmistä?”¹⁰⁸

Lainaus Vuokko Hyvärisen artikkelissa vuoden 1984 lehdessä tiivistää hyvin sen, miten sukupuolirooleista käytyä keskustelua käytiin etenkin 1980–90 -luvuilla. Saman vuoden aiemmassa numerossa Tampereen hiippakunnan piispa Paavo Kortekangas nosti esiin havaintonsa nykyaikaisista ”pehmoisistä” ja ”pehmoisoisista” – siitä, miten isät osallistuivat koko ajan enemmän lapsiensä elämään ja vauvojen hoitoon. ”Myös tässä ilmenevä sukupuoliroolien sekoittuminen on mitä terveellisintä ja tervehdyttävintä. Siinä on toivon merkki.”¹⁰⁹

Elina Lahelman mukaan sukupuoli voi olla opittu käyttäytymismalli, rooli – sukupuoliroolit omaksumalla opimme yhteiskunnan normit ja odotukset. Eri yhteiskunnissa ja eri aikoina sukupuoliin kohdistuvat odotukset ovat olleet erilaisia. Lahelman mukaan yhteistä eri sukupuoliroolien omaksumisen teorioille on käsitys siitä, että nuoret omaksuvat sukupuoliroolinsa esimerkiksi erilaisten instituutioiden, kuten perheen ja koulutuksen kautta. Sukupuoli-identiteetti tarkoittaa käsitystä itsestä poikana tai tyttönä.¹¹⁰ Lahelman tutkimus on vuodelta 1992, jolloin sukupuoli vielä nähtiin kaksijakoisena – jakona miehiin ja naisiin. Vuonna 2015 uudistettiin tasa-arvolainsäädäntöä ja sukupuoli-identiteetin moninaisuus tunnistettiin. Suomessa ei kuitenkaan ole vielä tällä hetkellä voimassa juridisesti kolmatta sukupuolta, toisin kuin esimerkiksi Maltalla, Kanadassa, Australiassa ja Uudessa-Seelannissa.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Hyvärinen, Vuokko: ”Kasvatetaan ihmisiksi eli ajatuksia tasa-arvoseminaarin jälkeen” (art.). *Opo extra* 10/1984.

¹⁰⁹ Kortekangas, Paavo: ”Toivon utopiat” (art.) *Opo-lehti* 05/1984, 17.

¹¹⁰ Lahelma 1992, 7, 29.

¹¹¹ ”Kolmas sukupuolimerkintä tukee itsemäärittelyoikeutta”, kannanotto/uutinen, Setan verkkosivut 5.11.2018.

Huomionarvoista on, että Opo-lehdessä ei vuosina 1983—2015 käsitelty lainkaan sukupuolen moninaisuutta tai laajennettu sukupuolen käsitettä binaarisesta mies-nainen -jaottelusta. Sukupuolen moninaisuus tarkoittaa, että sukupuolen kokemus ja fyysinen kehitys ihmisillä vaihtelee.¹¹² Muunsukupuolisuutta, kolmatta sukupuolta, transsukupuolisuutta tai seksuaalivähemmistöjä yleensäkin ei ole nostettu esille lehdessä tarkastelujaksona. Voi olla, että sukupuolen moninaisuuden tunnustavien, uusien opetussuunnitelmien perusteiden (2014, 2015) myötä asiaan on vasta alettu aivan viime vuosina kiinnittää huomiota.

Sukupuolirooleihin yhdistetään kaikissa yhteiskunnissa stereotyyppioita, eli piirteitä, kykyjä ja odotuksia, jotka liitetään ihmisiin tiettyyn ryhmään kuulumisen perusteella, ei yksilöllisten ominaisuuksien kautta. Sukupuolistereotyyppioilla tarkoitetaan sukupuoliin liittyviä uskomuksia siitä, mikä on sopivaa miehille ja mikä naisille.¹¹³ Törmän mukaan stereotyyppioista ei ole kuitenkaan mahdollista päästä täysin eroon, koska ne helpottavat sosiaalisen ympäristön jäsentämistä.¹¹⁴ Koululla osana yhteiskuntaa on myös oma sukupuolijärjestelmänsä. Koska sukupuolijärjestykset, sukupuolten suhteet ja niihin kuuluvat valtasuhteet ovat historiallisesti muotoutuneina, ne eivät ole itsestään selviä, vaan ovat jatkuvassa muutoksen tilassa ja koko ajan syntyy myös uudenlaisia sukupuolijärjestyksiä.¹¹⁵

2.1. Piilo-opetussuunnitelma

Lahelman mukaan piilo-opetussuunnitelman käsitettä käytettiin 1980-luvulla analysoimaan kirjoitetun, toteutuneen ja oppilaiden kokeman opetussuunnitelman

---

¹¹² Seta & Transtukipiste 2015, 3.

¹¹³ Lahelma 1992, 7, 29.

¹¹⁴ Törmä 2003, 114-115.

¹¹⁵ Lahelma 1992, 36-37.

suhdetta.¹¹⁶ 1980-luvun loppupuoliskolla trendi näkyy myös Opo-lehdissä, ja niissä toistuvat käsitteet *piilo-opetussuunnitelma* ja *piilotavoitteet*.

Sirpa Törmän mukaan piilo-opetussuunnitelmalla tarkoitetaan sitä, että koulun vakiintuneet asenteet, normit ja toimintatavat sisältävät piiloisia merkityksiä, jotka muodostavat niin sanotun piilo-opetussuunnitelman. Joiltain osin piilo-opetussuunnitelma voi olla myös tiedostettua niin oppilaiden kuin opettajienkin taholta. Ominaista sille kuitenkin on sen piilossa oleminen, eli siitä ei avoimesti keskustella. Se uusintaa olemassa olevia valtarakenteita ja on eräänlainen vallan tuotos. Toisaalta Törmä myös huomauttaa, että opettajat ovat itsekin vallankäytön kohteena, kun heidän toimintaansa ohjataan ja kontrolloidaan eri tavoin. Broadyn klassisen teorian mukaan piilo-opetussuunnitelman tehtäväksi on jäänyt oppilaan kasvattaminen kunnan kansalaiseksi, koska esimerkiksi opettajan auktoriteetin kunnioitus tai kurinalaisuus eivät ole opetussuunnitelman mukaisia virallisia tavoitteita. Tällaisia koulun käytäntöjä ovat esimerkiksi oman vuoron odottamiseen opettelu, koulun tilankäyttöön liittyvät normit ja sukupuolten stereotyyppien mukainen kohtelu. Stereotyyppisestä kohtelusta on toiminut esimerkkinä (vuoteen 2004 asti¹¹⁷) jako tyttöjen ja poikien käsitöihin.¹¹⁸

Lahelma korostaa historiallisen näkökulman tärkeyttä tarkasteltaessa koulun merkitystä sukupuolten välisen työnjaon ylläpitämisessä. Piilotavoitteet eivät aina olleet piileviä; oppikoulut oli alun perin tarkoitettu yläluokkien pojille, ja niiden yhtenä tehtävänä oli sosiaalista poikia julkiseen elämään. Yläluokkien tyttöjen oppikoulujen tehtäväksi taas asetettiin tyttöjen kasvattaminen rooleihinsa äiteinä ja vaimoina. Piileviä näistä valikoituvista tehtävistä tuli hyvinvointivaltioon kuuluvan tasa-arvoaatteen myötä. Julkilausutut tavoitteet ovat peruskoulun myötä yhtenäistyneet ja muuttuneet tasa-arvoisemmiksi. Silti 1980-luvulla piilo-opetussuunnitelmaan liittyviä eriyttäviä rakenteita tutkittaessa havaittiin opettajien erilainen suhtautuminen poikiin ja tyttöihin,

---

¹¹⁶ Lahelma 1992, 41.

¹¹⁷ Kuusi et al. 2009, 68.

¹¹⁸ Törmä 2003, 109-111.

oppisisältöjen ja oppimateriaalien stereotyyppiset mallit sekä koulutoimen henkilöstön sukupuolen mukainen jakautuminen (miehet johtajina, naiset toteuttajina).¹¹⁹

Risto Tanskanen kannanotto vuoden 1985 pääkirjoituksessa opetuksen piilotavoitteisiin oli, että niissä onnistuvia, usein tyttöjä, palkittiin hyvillä numeroilla ja niissä epäonnistuvia, usein poikia, rangaistiin. Joskin pojat näyttivät myös hänen mielestään menestyvän virallisissa tavoitteissa paremmin.¹²⁰ Saman vuoden myöhemmässä numerossa Maarit Seeling haastatteli opetusministeriön Anneli Mäkinen. Mäkinen totesi, että opetuslaitos suosi poikia. Tutkimuksissa, joissa oli kuvattu oppitunteja, havaittiin poikien saaneen opettajalta enemmän huomiota. Mäkinen mukaan piilotavoitteista pitäisi päästä eroon ja tyttöjen lahjakkuus käyttää, mutta hänellä ei ollut ratkaisua sen toteuttamiseen. Mäkinen mukaan tytöt eivät siis tehneet ammatinvalintaansa pelkästään oman kiinnostuksensa pohjalta, vaan oleellisesti sen mukaan, miten se vastasi ympäristön odotuksia.¹²¹

Kasvatustieteiden tohtori Kaarina Määttä Lapin korkeakoulusta kirjoitti viisi vuotta myöhemmin vuoden 1990 lehdessä samoista aiheista. Hänen mukaansa oli otettava huomioon piilo-opetussuunnitelma, koska esimerkiksi opettajien ja oppilaiden välinen vuorovaikutus heijasteli yleensä yhteiskunnan arvoja ja ennakkoluuloja tiedostamatta – esimerkiksi niin, että pojat saivat tunneilla enemmän huomiota. Hän otti kantaa tasa-arvokasvatukseen: jos sanottiin, että tasa-arvoisuus johti tasapäistämiseen, niin eivätkö juuri perinteiset sukupuoliroolit tasapäistäneet? Ne luokittelivat ihmisiä huomioimatta lahjoja ja taipumuksia. Vastakkaiselle sukupuolelle ominaiset kyvyt, esimerkiksi tyttöjen hoiva ja poikien matemaattisuus, jäivät vastakkaisilla sukupuolilla kehittymättä.¹²²

---

¹¹⁹ Lahelma 1992, 42.

¹²⁰ Tanskanen, Risto: "Ihmisen arvo. Minun arvoni. Nyt". *Opo* 05/1985, 3.

¹²¹ Seeling, Maarit: "Suosiiko koulu poikia?" (haastattelu). *Opo* 11/1985, 15.

¹²² Määttä, Kaarina: "Sukupuoliroolit ehkäisevät monipuolista kehittymistä" (art.). *Opo* 01/1990, 24.

Lahelman tutkimuksen mukaan eri maissa tehdyt tutkimukset tukevat väitettä siitä, että pojat ovat olleet luokkahuoneessa huomion keskipisteessä, niin negatiivisessa kuin positiivisessa valossa. He ovat myös käyttäneet luokkahuoneen puheaikaa tyttöjä enemmän. Joissain suomalaisissa tutkimuksissa tyttöjen osuus luokan vuorovaikutuksen määrästä oli kuitenkin suurempi kuin poikien osuus. Opettajat myös näkivät pojissa enemmän vaihtelua kuin tytöissä, ja pojat saivat enemmän positiivista palautetta suorituksista, tytöt taas hyvästä käyttäytymisestä.¹²³

Piilotavoitteisiin liittyvää sukupuolirooleihin kasvattamista ja täten segregatiota ylläpitävää tai sitä purkavaa kulttuuria voi havainnollistaa myös *Opo*-lehdessä esiintyvien koulutusmainosten kuvituksen kautta. Kaupan ammattien kehitysnäkymistä ja tulevaisuuden koulutusodotuksista kertovan artikkelin kuvituksessa esiintyi kolme naista kaupan alan työtehtävissä. Artikkelin kirjoittajan, henkilöstöpäällikkö Arja Brusilan mukaan: ”Ahkera, siisti ja palvelualtis tyttö on ollut tervetullut apu kauppiaille rutiinitehtävien hoitamiseen.”¹²⁴ Toisaalta mainoksissa on pyritty myös purkamaan perinteisiä rooleja: Suomen rakennusteollisuusliiton mainoksissa esiintyivät sekä miehet että naiset työmaakypärät päässä¹²⁵ ja vartijan työtä esittelevässä kuvassa oli naisvartija. Jutussa kerrottiin, että vartija ei aina ollut mies. Vartija Virpi Päivinen sanoi: ”Kyllä tämä työ sopii naisille. Minulle ei ole koskaan sattunut mitään erityisiä hankaluuksia.”¹²⁶

Emmiina Tuutti on tutkinut pro gradussaan sukupuolta segregoituneiden alojen koulutusmainonnan kuvissa. Tuutin mukaan miesenemmistöisillä aloilla kuvituksella pyritään houkuttelemaan opiskelijoita sukupuolirajojen yli, ja esimerkiksi sähkö- ja automaatiotekniikan alan kuvissa mukana oleva nainen oli jokaisessa kuvassa aktiivinen tekijä. Suoraan pojille suunnattuja sosiaali- ja terveysalan mainoksia ei näkynyt

---

¹²³ Lahelma 1992, 25-26.

¹²⁴ Brusila, Arja: ”Kaupan ammattien kehitysnäkymiä ja tulevaisuuden odotuksia koulutukselta” (art.). *Opo-lehti* 12/1983, 12.

¹²⁵ Suomen rakennusteollisuusliitto: ”Totta se on – rakentaminen ei lopu koskaan!” (mainos). *Opo* 10/1984, 50; ”Rakentamisen vuosi 1986” (mainos). *Opo* 04-05/1986, 3.

¹²⁶ Ahlroth, Asta: ”Palveluteollisuuden työntekijät kertovat ammateistaan” (art.) *Opo* 02/1986, 31.

aineistossa lainkaan. Mies oli aina sosiaali- ja terveysalan kuvissa naisen kanssa, ja sai usein passiivisen roolin. Tuutin mukaan tulokset tukevat ajatusta sukupuolinormatiivisesta ajattelusta, jossa mieheltä odotetaan miehekästä ja naiselta naisellista käytöstä. Tuutin mielestä miesten ammatinvalinta saattaa olla rajatumpaa juuri siksi, että sukupuolten dikotomisessa hierarkiassa naiseus nähdään alempiarvoisena kuin mieheys.¹²⁷

2.2. Itsetunto ja identiteetti

Opo-lehdissä sukupuolirooleihin kytkeytyvissä diskursseissa nousevat esille myös käsitteet *itsetunto*, *identiteetti* ja *minäpystyvyys*. Opinto-ohjaajan tuli siis tukea oppilaan/opiskelijan monipuolisen identiteetin ja itsetunnon rakentumista, jotta tämä pystyi tekemään sellaisia valintoja elämässään, jotka eivät olleet sidonnaisia sukupuoleen. Matti Meren mukaan yksilön identiteettiin kuuluu olennaisesti minäkäsitys ja itsetunto. Itsetuntoon taas sisältyy itseensä tyytyväisyyden lisäksi myös *käsitys omasta kompetenssista*¹²⁸, johon myös lehdessä esiintynyt käsite *minäpystyvyys* viittaa. Oppilaan itsetuntoa muokkaa oppilaalle tärkeiltä henkilöiltä saatu palaute.¹²⁹

Vuonna 1983 Kouluhallituksen ylitarkastaja Kinoksen mukaan ammatinvalinnassa tärkeää oli itsetunto: sen heikkous tai vahvuus, joka on syntynyt osin sosiaalisten palkkioiden - ei onnistumisten välityksellä, sekä osin esimerkiksi oman sukupuolen malleja katselemalla.¹³⁰ Vuotta myöhemmin Vuokko Hyvärinen kirjoitti Jyväskylän yliopiston tutkijan Jouko Huttusen luennosta, jonka mukaan itsetunto oli tytöillä huonompi – naisilla oli menestymisen pelkoa sekä ”opittua avuttomuutta”. Huttusen mukaan ympäristö pystyi vaikuttamaan yksilön roolinottomahdollisuuksiin korostamalla jokaisessa ihmisessä olevia feminiinisiä sekä maskuliinisiä ominaisuuksia. Jos näitä

---

¹²⁷ Tuutti 2012, 61-62.

¹²⁸ Meri 1991, 96.

¹²⁹ Meri 1991, 96.

¹³⁰ Kinos, Sirkka: ”Oppilaanohjausnäkyviä vuoden 1983 päättyessä” (art.). *Opo-lehti* 12/1983, 6.

molempia ominaisuuksia oli runsaasti yksilössä, tällainen *androgyninen* yksilö, jolla oli ”ehjä ja terve sukupuoli-identiteetti”, kykeni tekemään toiselle sukupuolelle kuuluvia tehtäviä sekä valitsemaan koulutuksensa ja ammattinsa sukupuolestaan riippumatta.¹³¹

Kasvatustieteen tohtori Huttunen oli luennoimassa samoista aiheista myös miltei kymmenen vuotta myöhemmin Kajaanin OPO-päivillä, joiden teemana oli tasa-arvo.¹³² Huttunen oli pohjannut puheenvuoronsa David Bakanin käsityksiin ihmisen identiteetin rakentumisen kahdesta perustrategiasta. Näitä perustrategioita olivat toiminta (agency) ja yhteisyys (communion). Toiminnalla oli mies- ja naistoiminnalle ominaisia piirteitä. Alla oleva kuvassa on taulukoitu näiden toiminnan piirteiden keskusneliö. ”Mitä vapaammin ihminen identifioituessaan liikkuu keskusneliössä rajojen yli, sitä monipuolisempi ja tasapainoisempi persoona hänestä kehittyy. Miehillä rajojen ylittäminen näyttää olevan vaikeampaa kuin naisille.”¹³³

Kuva 1. Jouko Huttusen Kajaanin OPO-päivillä puheenvuorosta tehty taulukko toiminnan (agency) miestoiminnalle ja naistoiminnalle ominaisista piirteistä. Vasemmalla miestoiminta, oikealla naistoiminta. Lähde: ”Jouko Huttunen: ’Miehestä tulee hyvä koira, nainen pistää aina hitusen hanttiin!’” *Opo* 01/1994, 20.

Päteminen Suoriutuminen Määrätietoisuus	Diplomatia Neuvottelu Suostuttelu
Vastuullisuus Turvaaminen Suojelu	Auttaminen Hoivaaminen Empatia

Huttusen mukaan toiminta oli itsellistä, muista irtaantuvaa minän rakentamista, joka ei tapahtunut toisten ihmisten kautta, mutta kylläkin toisten avulla tai heidän

¹³¹ Hyvärinen, Vuokko: ”Kasvatetaan ihmisiksi eli ajatuksia tasa-arvoseminaarin jälkeen” (art.). *Opo extra* 10/1984, 23.

¹³² Kiviniemi, Timo: ”Tasa-arvon tutkailua”. *Opo* 01/94, 4.

¹³³ ”Jouko Huttunen: ’Miehestä tulee hyvä koira, nainen pistää aina hitusen hanttiin!’” *Opo* 01/1994, 20.

kustannuksellaan. Yhteisyys puolestaan tarkoitti identiteetin rakentamista, jossa minäkokemukset syntyivät jakamisesta ja yhteenkuuluvuuden tunteesta, eli se syntyi muiden ihmisten välityksellä. Oliko juuri maskuliinisuus ”toimintaa” ja feminiinisyys ”yhteisyyttä?” Huttusen mukaan mies oli vahvimmillaan liikkueessaan omalla identiteettialueellaan (päteminen, suoriutuminen, määrätietoisuus, vastuullisuus, turvaaminen ja suojeleminen). Huttusen mukaan miehet puhuivat parhaan kaverinsa kanssa mieluiten jääkiekosta ja autoista, eivätkä ainakaan suomalaiset miehet liikaa tunteilleet. Artikkelissä myös kysyi, miksi tasa-arvo ei toteutunut. Huttusen mukaan koko kysymystä oli lähestyttävä psykologisesti, identiteettinäkökulmasta, eikä tasa-arvon toteutumiseksi ollut kuin tahdonvaraisia esteitä. Huttusen mielestä aidosti tasa-arvoinen koulu syntyi siitä, että yhtä hyvin pojat kuin tytötkin saivat rakentaa identiteettiään laaja-alaisesti, androgyynisesti¹³⁴:

Kysymys kuuluukin tällöin: Miksi jotkin ihmiset eivät halua edistää tasa-arvoa? Miksi heillä ei ole 'varaa' siihen, että mies ja nainen olisivat yhdenvertaisia? Huttusen mielestä vastaus on yksinkertainen: vain vahvan identiteetin omaava henkilö voi olla tasa-arvoinen. Ja vahvaan identiteettiin tarvitaan sekä toimintaa että yhteisyyttä. Tällaista henkilöä voidaan sanoa esimerkiksi androgyyniksi (androgyyni, biol. kaksineuvoisuus).¹³⁵

Samassa tasa-arvoseminaarissa teemoihin pureutuvassa lehdessä (01/1994) Helena Puhakka käsitteli myös itsetuntoon liittyviä teemoja artikkelissaan ”Pystyvyyssodotukset ja ammatilliset suunnitelmat”, joka pohjautui samannimiseen Joensuun yliopiston oppilaanohjauksen koulutusohjelman pro gradu -tutkielmaan. Puhakka esitteli *minäpystyvyyden* teoriaa, jolla tarkoitettiin yksilön omaa arviota kyvyistään selviytyä tehokkaasti eri tilanteista ja tehtävistä. Heikko minäpystyvyys oli syy siihen, miksi naiset ajattelivat sopivansa paremmin naisvaltaisille aloille ja samalla muodostui käsitys siitä, mikä tehtävä ylipäänsä oli mahdollista miehelle ja mikä naiselle. Puhakka esitteli eri

---

¹³⁴ ”Jouko Huttunen: ’Miehestä tulee hyvä koira, nainen pistää aina hitusen hanttiin!’” *Opo* 01/94, 21-22.

¹³⁵ ”Jouko Huttunen: ’Miehestä tulee hyvä koira, nainen pistää aina hitusen hanttiin!’” *Opo* 01/1994, 21.

tutkijoiden teorioita, ja yhden teorian mukaan tyttöjen huono matemaattinen itsetunto saattoi osaltaan selittyä sillä, että tytöillä oli vähän positiivista kokemusta matematiikasta; ehkä opettajat ja vanhemmat eivät olleet rohkaisseet heitä tarpeeksi.¹³⁶

Puhakka viittasi myös Nummenmaan ja Vanhalakka-Ruohon tutkimukseen (1985), joka selvitti peruskoulun päättöluokalla olevien poikien ja tyttöjen pystyysodotuksia eri ammatteihin. Tutkimuksen mukaan tytöillä oli selkeämmät suunnitelmat tulevaisuuden ammattinsa suhteen. Puhakan artikkeli on kuitenkin hieman harhaanjohtava, koska ensin hän kertoi Nummenmaan ja Vanhalakka-Ruohon tutkimustuloksen olevan se, että poikien pystyvyysodotukset naisten ammatteihin olivat selvästi alhaisempia kuin tyttöjen miesten ammatteihin. Seuraavalla sivulla Puhakka taas kirjoitti, että pojilla oli voimakkaammat pystyvyysodotukset naisten ammatteihin kuin tytöillä miesten ammatteihin.¹³⁷

Vuonna 1990 myös kasvatustieteilijä Määttä kirjoitti itsetunnon merkityksestä menestykseen. Hänen mukaansa ihminen, jolla oli hyvä itsetunto, ei vertaillut itseään muihin, vaan kilpaili itsensä kanssa ollen näin aikaansaava ja menestyvä. Kouluilla oli hänen mukaansa haasteita palautteen antamisessa molemmille sukupuolille, sekä siinä, että koulu olisi antanut kaikkien tunnetilojen ilmaisemisen räiskyä sukupuoleen katsomatta. Hän ihmetteli, että kun kerran keskimääräiset erot sukupuolten välillä olivat erittäin pieniä, miksi sitten jotkut tytöt ja pojat menestyivät ja saivat enemmän huomiota?¹³⁸

Matti Meren vuonna 1991 piilo-opetussuunnitelman toteutumista koulussa käsitelleessä tutkimuksessa tuli ilmi, että pojat tosiaan olivat kokeneet saaneensa

---

¹³⁶ Puhakka, Helena: "Pystyvyysodotukset ja ammatilliset suunnitelmat" (art.). *Opo* 01/1994, 10.

¹³⁷ Puhakka, Helena: "Pystyvyysodotukset ja ammatilliset suunnitelmat" (art.). *Opo* 01/1994, 10-11.

¹³⁸ Määttä, Kaarina: "Sukupuoliroolit ehkäisevät monipuolista kehittymistä" (art.). *Opo* 01/1990, 25.

opettajilta hieman enemmän kannustusta, kuin tytöt. Samoin tutkimuksessa tyttöjen itseluottamus oli matalampi kuin poikien, joskaan ero ei ollut Meren mukaan kovin suuri.¹³⁹

Opo-lehdissä 1980—90 -luvuilla puhututtanut itsetunto, identiteetti ja minäpystyvyys nähtiin siis ikään kuin kahdessa eri merkityksessä: ihminen, jolla oli vahva, laaja-alainen, androgyyninen identiteetti, pystyi olemaan tasa-arvoinen. Lisäksi, identiteetin, itsetunnon ja minäpystyvyyden tunteen kehittämiseen tarvittiin kannustusta, ja koulujen tuli antaa palautetta ja kannustusta tasa-arvoisemmin molemmille sukupuolille. Ammatinvalintaan tämä kaikki vaikutti niin, että tyttöjä tuli tukea ja kannustaa matemaattisissa taidoissa sekä itsevarmuudessa pärjätä myös miesten ammateissa, kun taas poikia piti rohkaista rakentamaan identiteettiään laaja-alaisemmin, liikkumalla vapaammin feminiinisyyteen ja maskuliinisuuteen miellettyillä toiminnan piirteillä.

2.3. Kiltit tytöt, lahjakkaat pojat?

Vuoden 1984 lehdessä Vuokko Hyvärinen esitteli ajatuksiaan tasa-arvokokeilutoimikunnan, kouluhallituksen sekä ammattikasvatushallituksen järjestämän tasa-arvokokeilun suunnitteluseminaarin jälkeen. Seminaarissa oli puhuttu tyttöjen *kiltteysansasta*. Seminaarissa oli katsottu filmiesitys sukupuolirooleista, jotka alkoivat vanhempien osalta jo yhden päivän ikäiselle vauvalle. Tutkija Marjatta Saarnivaara oli luennoinut siitä, miten tyttöjä ja poikia kasvatettiin eri tavalla: tyttöjen suoriutumista ei arvostettu, vaan se sekoitettiin kiltteyteen ja huolellisuuteen.¹⁴⁰

---

¹³⁹ Meri 1991, 169-170.

¹⁴⁰ Hyvärinen, Vuokko: "Kasvatetaan ihmisiksi eli ajatuksia tasa-arvoseminaarin jälkeen". *Opo extra* 10/1984, 23-25.

Samankaltainen seminaari järjestettiin myös seuraavana vuonna 1985, samaisen tasa-arvokokeilutoimikunnan, tasa-arvotyöryhmän sekä kansainvälisen nuorisovuoden 1985 komitean toimesta. Seminaari kantoi nimeä ”Kiltit tytöt – kovat kundit”. Seminaarista tehdyssä raportissa toistuu samoja tutkijoita ja huomioita. Opetusministeri Kaarina Suonio tervehdyksessään nosti esiin sen, miten ”eriarvoisuutta syntyy ilman, että sitä tarkoitetaan”. Suonion sanoin: ”Tytöiltä odotetaan, kuten seminaarin otsikko sanoo, kilttiä roolia. Se mitä tytöt sanovat ja miten he ilmaisevat itseään ei tunnu yhtä tärkeältä.”¹⁴¹ Suonio myös peräänkuulutti poikien motivaation parantamisen perään, etteivät he laiskuuttaan pilaisi mahdollisuuksiaan. Tytöille hän taas haluaisi antaa lisää itsetuntoa, jotta he eivät asettaisi tavoitteitaan liian matalalle. Suonio näkikin tasa-arvon määrällisenä ja laadullisena – tavoitteina, jotka tukivat toisiaan. Eli naisia tuli saada lisää esimerkiksi johto- ja päätöksentekopaikoille, mutta myös laadullisesti molempien sukupuolien kokemuksia ja näkemyksiä tuli pitää arvokkaina.¹⁴²

Liki kymmenen vuotta myöhemmin, vuoden 1994 ensimmäisessä Opossa, puitiin samaa kiltteysansaa. Hillevi Ruotonen oli luennoinut Kajaanin tasa-arvoon keskittyneillä Opo-päivillä päivillä siitä, miten kiltit ja ahkerat tytöt painuivat piiloon, koska pojat dominoivat koulumaailmaa joko häiriköimällä tai nousemalla parrasvaloihin hyvällä koulumenestyksellään.¹⁴³

Tuija Metson alakoulussa tehdyssä tutkimuksessa ilmeni, että opettajat myönsivät suhtautuvansa tyttöihin ja poikiin eri tavalla. He sallivat pojille enemmän ulospäin suuntautuvaa käytöstä ja heitä huomioitiin enemmän. Opettajat kuvailivat tyttöjä ja poikia eri tavoin: tytöt olivat passiivisia, mukautuvaisia, kilttejä, tunnollisia ja kuuliaisia. Suurinta osaa pojista taas kuvailtiin aktiivisiksi, vilkkaiksi, riehakkaiksi, toimeliaiksi ja niin, etteivät he jaksakaan keskittyä. Metso viittaa Bjerrum-Nielsenin ja Larsenin tutkimukseen, jonka mukaan pojat ja tytöt etsivät ihmissuhteissaan erilaista sosiaalista vahvistusta. Pojat pyrkivät ihmissuhteissaan statukseen ja valtaan, mikä ilmeni

---

¹⁴¹ Suonio 1986, 6.

¹⁴² Suonio 1986, 7.

¹⁴³ ”Tasa-arvokeskustelun kahdet kasvot: Ruotonen ja Junntila” (art.). *Opo* 01/1994, 24-25.

kilpailuna auktoriteetista opettajien sekä poikajoukon kesken. Tytöt halusivat enemmän solmia opettajan kanssa ystävyyssuhteen, minkä vuoksi he alistuivat auktoriteettiin ja noudattivat sääntöjä. Opettajat mielellään ottivat vastaan tyttöjen osoittaman alistuvuuden käyttäen heitä eräänlaisina ”apuopettajina”.¹⁴⁴

Marjatta Lairion vuoden 1988 tutkimuksen mukaan tuli pohtia, mitkä kaikki tekijät, esimerkiksi *kiltteys*, vaikuttivat arvosanoihin ja suoriutumiseen osaamisen lisäksi. Lairion mukaan tytöillä oli pyrkimystä nähdä menestymisensä olevan seurausta ulkoisista tekijöistä, ei niinkään omista kyvyistään johtuvaksi. Tytöt eivät siis luottaneet itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa samalla tavoin kuin pojat.¹⁴⁵

Kaiken kaikkiaan 1980—90 -lukujen keskustelu kulmineitui keskusteluun perinteisistä sukupuolirooleista sekä sukupuolten piirteistä, itsetunnosta, identiteetistä sekä kaikkia näitä ylläpitävistä piilotavoitteista. Sukupuoli- ja tasa-arvokysymysten huippuvuosi lehdessä oli vuoden 1994 ensimmäinen numero Kajaanin Opo-päivien vuoksi, joiden teemana oli tasa-arvo.

---

¹⁴⁴ Metso 1992, 278-280.

¹⁴⁵ Lairio 1988, 118.

3. OHJAUS SEGREGAATION PURKAJANA

3.1. Opo, ei kai sinulla ole erillisiä tyttö- ja poikakaappeja?

Vuoden 2002 Porin Opo-päivillä Länsi-Suomen kesäyliopiston rehtori Kaarina Nurmi oli puheessaan kysellyt opoilta, tarjosivatko nämä edelleen kaavamaisia vaihtoehtoja ammatinvalintaan, esimerkiksi tyttöjä sairaanhoitajiksi, vai ohjasivatko he tietoisesti ja tavoitteellisesti toisen sukupuolen ammatteihin. ”Ei kai sinulla ole erillisiä tyttö- ja poikakaappeja’, hän varoitteli.”¹⁴⁶

Vuoden 2004 lehdessä Jaana Tahkokorpi esitteli Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen WomenIT -kehittämisen, koulutus- ja tutkimushanketta. Projektin tavoitteena oli purkaa segregatiota ja innostaa tyttöjä ja naisia teknologian pariin ja teknologia-alalle. Jutussa Tahkokorpi viittasi Juutilaisen väitöskirjaan ja sen tutkimustuloksina saatuihin opinto-ohjaajien tiedostamattomiin toimintamalleihin: niitä oli hyvä syvällisesti pohtia jokaisen opinto-ohjaajan. Tahkokorpi nosti väitöksestä esimerkin:

Tytöt ja pojat joutuivat kohtaamaan tavallisia sukupuoliolettamuksia hienovaraisina vihjeinä keskusteluissa. Esimerkiksi tekniikasta kiinnostuneelle tytölle opo puhui opettajuudesta, vaikka tyttö ei halunnut opettaa. Aiheeseen palattiin useasti, vaikka tyttö todella halusi diplomi-insinööriksi. Kuinka monelle teekkariksi aikovalle pojalle tarjotaan opettajan ammattia? Hiljaiselle taloustiedettä pohtivalle pojalle ehdoteltiin heti johtajan paikkaa. Olisiko ujo tyttö saanut samanlaisen vastaanoton?¹⁴⁷

---

¹⁴⁶ Mäkelä, Ritva: ”Opo-päiviltä eväitä arjen jaksamiseen” (art.). *Sopo News* 02/2002, 9.

¹⁴⁷ Tahkokorpi, Jaana: ”Tasavertainen ohjaus haasteena” (art.). *Sopo news* 03/2004, 20.

Tahkokorven mukaan kiinnostavin tutkimustulos Juutilaisen väitöskirjassa oli se, että opojen toiminta oli samanlaista huolimatta opon omasta sukupuolesta. Ohjattavan sukupuoli vei keskustelua opon sitä tiedostamatta. Kukaan opo sitä tuskin tahallaan teki, mutta ilmiö oli niin kiinni kulttuurissa, ”joten siitä on vaikea tulla tietoiseksi ja päästä eroon. Vain omien toimintatapojen kyseenalaistaminen ja tarkkailu auttaa huomaamaan omankin mahdollisen piiloasenteellisuuden.”¹⁴⁸ Tahkokorpi muistutti, että jokainen opo oli alansa ammattilainen, mutta omista perinteisistä käsityksistä ja piiloasenteista pystyi päästä eroon tiedostamisprosessin kautta. ”Oppilaanohjauksessa voi käyttää monella tavalla valtaa. - - Tasavertainen ohjaus on jokaisen oppilaan oikeus.”¹⁴⁹

Seuraavana vuonna 2005 lehdessä Ristiin Rastiin -projektin työntekijät esittelivät projektiaan, jossa haettiin muun muassa vastauksia siihen, mitä olivat epätyypilliset uravalinnat, oliko olemassa voimavarojen tunnustamista ja hyödyntämistä estäviä sukupuolisidonnaisia toimintatapoja ja jäikö mahdollisuuksia käyttämättä, kun sukupuolinäkökulma oli neutraali. Projektissa kokeneiden opinto-ohjaajien ohjauskokemusta hyödynnettiin ja levitettiin laajempaan jakeluun. Projektissa tarkasteltiin korkeakoulujen toimintaa suhteessa opiskelijoiden uraan *sukupuolisilmälasi* läpi. *Sukupuoliskannatut* hyvät käytännöt pyrittiin levittämään pilotissa, ja Uragalleriassa epätavalliset urapolut suhteessa omaan koulutusalaan toimivat rohkaisevana esimerkkinä. Mukana oli myös työnantajatutkimus, jossa tuloksista tarkasteltiin osapuolten valmiuksia sijoittua sukupuolelleen epätyypillisille aloille.¹⁵⁰

Myös opiskelijoiden etujärjestön puolelta opoja haluttiin herätellä ja kantaa oma korsi kekoon segregaaation lievittämiseksi. Vuosittaisten Next Step -koulutusmessujen

---

¹⁴⁸ Tahkokorpi, Jaana: ”Tasavertainen ohjaus haasteena” (art.). *Sopo news* 03/2004, 20.

¹⁴⁹ Ibidem, 22.

¹⁵⁰ Lemponen et al.: ”Uraohjaus uusin silmin” (art.). *Sopo news* 01/2005, 24.

järjestäjä Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto SAKKI ry kertoi järjestävänsä vuoden 2007 messuilla opoille suunnatun tasa-arvoklinikan, jossa oli määrä jakaa esitteitä, konkreettisia vinkkejä sekä keskustella ja vastata opojen kysymyksiin. Tavoitteena oli kannustaa opoja suosittamaan tytöille ja pojille sukupuolelleen poikkeavia koulutusvalintoja. Täten voitiin vaikuttaa segregatioon ja palkkatasa-arvon toteutumiseen pidemmällä aikavälillä hallituksen tasa-arvo-ohjelman mukaisesti.¹⁵¹

Samalla linjalla jatkoi vuoden 2013 viimeisessä numerossa Savonia-ammattikorkeakoulun Petteri Alanko otsikollaan ”Vaaleanpunaista tekniikkaa?”. Alanko kirjoitti, että insinöörien ammattien vanhat mielikuvat elivät sitkeässä. T-Median sen keväisen tutkimuksen mukaan energia-alalla työskentely kiinnosti poikia kuusi kertaa enemmän kuin tyttöjä, kone- ja metalliteollisuudessa keroi oli jopa kymmenen. Alanko kuitenkin mainitsi, että aiheesta tehtyjen tutkimusten perusteella tyttöjen kiinnostus tekniikan alaa kohtaan oli jopa kaksinkertaista siihen verrattuna, kuinka moni todella aikoi hakeutua alan opintojen pariin. Alanko kysyikin: ”Olemmeko luoneet sellaisen mielikuvan tekniikan koulutuksesta, että tytöt eivät pärjää siellä, tai että koulutuksen kautta avautuva ura ei olekaan tyttöjä kiinnostava?”¹⁵²

Alanko painotti opojen roolin tärkeyttä:

Tutkimuksen mukaan teknisestä koulutuksesta kiinnostuneiden tyttöjen koulutusvalintaan vaikuttava merkittävin yksittäinen tekijä on nimenomaan opinto-ohjaaja. Pojilla tilanne on toinen, sillä listan kärjessä ovat ystävät ja kaverit. Jos verrataan tilannetta yli 20 vuoden takaiseen tutkimukseen, on opoilta saadun tiedon painoarvo yli kaksinkertaistunut.¹⁵³

---

¹⁵¹ ”Tasa-arvoklinikka Next Step -messuilla” (tiedote). *Opolehti* 05/2006, 32.

¹⁵² Alanko, Petteri: ”Vaaleanpunaista tekniikkaa?”, (art.). *Opolehti* 04/2013, 22.

¹⁵³ Ibidem.

3.2. Sukupuolisensitiivinen ohjaus

Sukupuolisensitiivisellä ohjauksella tarkoitetaan sitä, että ammatillisessa ohjaustoiminnassa sukupuolittuneet rakenteet, prosessit ja niiden vaikutukset eri sukupuolten elämään voidaan tunnistaa, tiedostaa ja antaa niille merkityksiä. Se pohjautuu feministiseen ohjaukäytäntöön, jossa tärkeää on ymmärtää, että ”henkilökohtainen on poliittista”. Se tarkoittaa, että yhteiskunnan rakenteiden tulee muuttua, jotta yksilöllisen tason muutoksetkin ovat merkityksellisiä. Lisäksi tärkeää on ohjaajan ja asiakkaan (oppilas, opiskelija) välinen tasavertainen suhde, joka perustuu molemminpuoliseen kunnioittamiseen antaen asiakkaan olla oman elämänsä asiantuntija ja määrääjä. Sukupuolisensitiivinen ohjaus siis edellyttää, että ohjaaja havaitsee sukupuolen tuottamisen kontekstit ohjattavan elämässä – erilaiset sukupuoliroolien vaatimukset, odotukset ja toiminnat. Se korostaa naisten ja miesten elämän analysointia sosiaalisessa kontekstissa, esimerkiksi työyhteisöissä. Tärkeää ohjauksessa on käyttää ei-seksististä kieltä, tiedostaa oman toimintansa vaikutus ohjausprosessiin, pyrkiä aktiivisesti purkamaan sukupuoleen perustuvia institutionaalisia ja yksilöllisiä käytäntöjä sekä tiedostaa, että jotkut ohjausteoriat voivat sopia paremmin miehille, jotkut taas naisille.¹⁵⁴

Vuoden 2007 Opo-päivillä puhujina olleet professori Marjatta Lairio ja suunnittelija Riina Tikkanen olivat pitäneet esityksensä sukupuolisensitiivisen ohjauksen merkityksestä. Heidän mukaansa sukupuolittuneet asenteet elivät sitkeänä yhteiskunnassa ja koulussa. Heidän mukaansa pojat pärjäsivät työelämässä, tytöt koulussa, ja edelleen luokkahuoneissa pojat saivat enemmän tilaa, aikaa ja huomiota. He nostivat jälleen esiin 1980- ja 90-luvuilla puhuttaneet teemat tyttöjen ahkeruudesta ja poikien lahjakkuudesta. Heidän mukaansa myös oppimateriaalit vahvistivat käsitystä tyttöjen näkymättömyydestä, koska esimerkit valittiin yleensä poikien maailmasta, jotta heidät saataisiin kiinnostumaan. Keinona tähän vinoutumaan Lairio ja Tikkanen esittivät tasa-arvoisempaa ohjausta, eli sukupuolisensitiivistä ohjausta, jolla segregatio purettiin.

---

¹⁵⁴ Nummenmaa & Korhonen 2000: 72—74, 81.

Opinto-ohjaajien tuli osoittaa herkkyyttä ohjattavien tarpeita kohtaan, etteivät pojat menneet muiden perässä teknillisille aloille, vaikka olisivat huomanneet päiväkodin enemmän kiinnostavaksi.¹⁵⁵

3.3. Opot – keski-ikäisiä naisia, jotka ansaitsevat mieskollegojaan vähemmän?

Simo J. Laakso, toimistopäällikkö työministeriöstä, otti kantaa peruskoulun opettajien elinkeinoelämän tuntemukseen mielenkiintoisella tavalla: ”Suuri osa, ellei suurin, opettajista on naispuolisia, jotka ovat tutustuneet eri ammatteihin vain kirjallisuuden välityksellä, eivät ole koskaan edes nähneet ko. työtä tehtävän, saati itse sitä joskus tehneet.” Hänen mielestään on ”järkyttävää”, että luokanopettaja hallitsee nokkahuilun ja piirtoheittimen, mutta ei tunne sanaa ”prosessiautomaatio” – sanaa, joka saattaisi olla ratkaiseva koulun ulkopuolisessa eli lasten todellisessa elämässä. Laakson mukaan elinkeinoelämä saa syyttää tästä myös itseään, koska eivät ole tiedottaneet tarpeeksi.¹⁵⁶

Vuoden 2011 viimeisessä numerossa avattiin opinto-ohjaajien epätasa-arvoista palkkausta koskeva keskustelu, kun Jussi Silvonen kirjoitti hänen ja Helena Puhakan tutkimuksesta, jossa tutkittiin opinto-ohjaajien työtä ja työhyvinvointia. Tutkimuksen mukaan miespuolisten opojen palkat olivat olleet parempia kaikilla kouluasteilla: pienin ero oli peruskoulussa, noin 300 euroa kuukaudessa, kun taas suurin ammatillisissa oppilaitoksissa, 440 euroa. Silvosen mielestä ero jäi merkitseväksi, vaikka ikä ja työkokemus otettiin huomioon. ”Tulos kieltämättä yllätti, pitäisihän meidän elää ainakin julkisella sektorilla tasa-arvon luvatussa maassa.”¹⁵⁷

---

¹⁵⁵ Mäkelä, Ritva: ”Kuusamo kutsui opoja” (art.). *Sopo News* 02/2001, 7.

¹⁵⁶ ”Piirtoheitin hallitaan, mutta ei tunneta sanaa prosessiautomaatio” (art.). *Opo* 1/1990, 33.

¹⁵⁷ Silvonen, Jussi: ”Työn imua ja palkkauseroja”. *Opolehti* 04/2011, s. 41.

Asiaa kommentoitiin myös kahdessa seuraavassa lehdessä. Pääkirjoituksessaan Kari Hernetkoski kommentoi, että oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo eivät toteutuneet.¹⁵⁸ Anu Likonen kertoi artikkelissaan Uudenmaan opinto-ohjaajien koulutuspäivästä, jonne oli yllättäen saatu puhujaksi tutkimuksen tehnyt Silvonon. Silvosen luento oli herättänyt paljon kysymyksiä ja ajatuksia, mutta Silvosen mukaan palkkauskysymys vaati lisätutkimusta.¹⁵⁹ Asiaan palattiin seuraavan kerran vuonna 2013 eli seuraavana vuonna, kun Silvonon oli ollut mukana Kouvolan lukiotyöpajassa. Silvonon oli selittänyt palkkaeroa sillä, että opinto-ohjaajien palkkausperusteet olivat ristiriitaisia. Samasta työstä voitiin maksaa eri palkkaa, ja myös sukupuoli näytti vaikuttavan palkan suuruuteen. Kirjoittajat jäivät odottamaan lisää tutkimustuloksia.¹⁶⁰

Seuraavan lehden artikkelissa pureuduttiin ammatillisen opinto-ohjaajan työhön. Siinä Ritva Manelius ja muut kirjoittajat esittelivät Milla Kinnusen pro seminaari -työtä, johon artikkelikin osittain perustui. Työn kyselyyn vastanneista 275 opostista miehiä oli 18 %, ja keskiarvoikä oli 49 vuotta. Artikkelin julistikin, että ammatillisen koulutuksen opinto-ohjaus oli keski-ikäisten naisten työtä.¹⁶¹

Huomiot opinto-ohjaajien sukupuolesta ja palkkauksesta mielestäni hyvin havainnollistavat ja kiteyttävät sen, mistä segregaatiossa on kysymys. Horisontaalisen segregaation mukaan naiset ja miehet jakautuvat eri ammatteihin – tässä tapauksessa yksi esimerkeistä on opetusala, joka niin Suomessa kuin laajemmin EU:ssa on varsin naisemmistöinen. Esimerkiksi vuonna 2007 Suomessa alakoulun opettajista 77 % oli naisia ja yläkoulussa 73 %, ero kapeni toiselle asteelle tultaessa ollen 58 %. Koulun johtajista naisia oli kuitenkin alakoulussa vain 38 %, yläkoulussa 42 % ja toisella asteella 40 %.¹⁶² Tämä on suora esimerkki vertikaalisesta segregaatiosta eli siitä, miten saman

---

¹⁵⁸ Hernetkoski, Kari: ”Oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo eivät toteudu opinto-ohjauksessa ei oppilaan eikä opinto-ohjaajan kannalta”. *Opolehti* 01/2012, 3.

¹⁵⁹ Likonen, Anu: ”Ohjauksen tutkimusta ja käytänteitä” (art.). *Opolehti* 02/2012, 17.

¹⁶⁰ Kuhanen et al.: ”Palkkausasiat puhuttavat lukion opinto-ohjaajia”. *Opolehti* 02/2013, 24-25.

¹⁶¹ Manelius et al.: ”Ammatillisten opinto-ohjaajien ominaispiirteitä ja työn muutoksia”. *Opolehti* 03/2013, 26.

¹⁶² Eurydice 2010, 90-91.

ammattialan sisällä miehet ovat yleisemmin esimies- ja johtotehtävissä. Voisiko mies- ja naispuolisten opinto-ohjaajien palkkaeroa sitten selittää esimies- tai vastuutehtävät, joita miesopinto-ohjaajilla ehkä oli enemmän? Vai oliko kyseessä esimerkiksi osa-aikaisuus, jota naiset tilastojen mukaan tekevät miehiä enemmän?¹⁶³ Vai onko kyseessä silkkä palkkasyrjäntä? Valitettavasti tutkimusaineisto ei vastaa avoimiin kysymyksiin, mutta kuten lehden kirjoittajat ja tutkimuksen tehnyt Silvonenkin totesi, lisätutkimusta asiasta kaivataan.

---

¹⁶³ Ks. esim. Nieminen 2013, 41.

4. TYTÖT JA TEKNIikka

4.1. Ongelma piilee tyttöjen valinnoissa

Opinto-ohjaus on siis nähty lääkkeenä segregatioon. Huomionarvoista on, että ongelman on nähty piilevän nimenomaan tyttöjen aine- ja koulutusvalinnoissa, eikä esimerkiksi poikien vähäistä intoa hakeutua naisvaltaisille aloille, esimerkiksi hoitoalle, ole polemisoitu lehdessä lainkaan. Lehdessä viitattiin ainoastaan yhden kerran siihen, että poikia ohjattiin perinteisten työelämän tutustumisen paikkojen sijaan päiväkoteihin ja kouluihin.¹⁶⁴ Luvussa 2.3. mainittu opetusministeri Kaarina Suonion tervehdys ”Kiltit tytöt – kovat kundit” -seminaarissa tiivistää hyvin sen, miten myös Opo-lehdessä on kautta aikain käsitelty sukupuolirajojen rikkomista ja segregatian purkamista. Se on nähty nimenomaan tyttöjen tehtävänä. Suoniota lainaten:

Kun on seurattu tasa-arvon edistymistä käytännössä, näyttäisi sellainen epätasapaino vallitsevan, että nimenomaan tytöiltä ja naisilta vaaditaan liikkumista perinteisistä rooleista. Eräistä taustapapereista, joita tähän seminaariin on jaettu, kävi ilmi esimerkiksi sellainen asia, että kun pyritään monipuolistamaan ammattirakenteita, niin tyttöjä kehoitetaan hakeutumaan ei-perinteisille urille; siis poikien koulutusurille ja miesten ammatteihin. Mutta missä ovat ne julisteet, joissa sanotaan pojille että jospa valitsisit perinteisen tytön koulutusuran ja perinteisen naisen ammatin. - - ja kun näin tapahtuu niin kaikki oikein ihmettelevät, että mikäs siinä nyt oli kun poika ryhtyi päivähoitajaksi. Mutta kun tyttö ryhtyy asentajaksi niin kaikki ovat tyytyväisiä.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Tahkokorpi, Jaana: ”Tasavertainen ohjaus haasteena” (art.). Sopo news 03/2004, 22.

¹⁶⁵ Suonio 1986, 8.

Suonion mukaan poikia ei osattu rohkaista ”epäsovinnaisiin” valintoihin. Tytöiltä kyllä vaadittiin tasa-arvon viemistä eteenpäin ja jopa riskinottoa. Suonio viittasi norjalaisten kokemuksiin siitä, että ei-perinteisillä aloilla tytöt keskeyttävät opintonsa useammin. Suonion mielestä tytöiltä vaadittiin ammatillisen liikkuvuuden lisäksi myös sitä, että he menivät poikien harrastuksiin ja alkoivat käyttäytyä ”poikamaisesti”.¹⁶⁶

Vuonna 1999 lehdessä nostettiin esille TaT:n nuorisotutkimus, jonka mukaan teollisuuden suosio oli ennätyslukemissa. ”Tekstiili- ja vaate-teollisuus sekä elintarviketeollisuus ovat tyttöjen suosiossa, kun taas sähkö- ja elektroniikka-ala on poikien valinta. Graafisen teollisuuden suhteen sukupuolten väliset erot ovat edellisiä pienempiä. Syy nuorten asennemuutokseen on käytännön työkokemus.”¹⁶⁷ Teollisuusalan sisällä valinnat siis olivat selkeästi jakautuneet tyttöjen ja poikien suosimiin aloihin, vaikka mainittiinkin graafisen teollisuuden erojen pienentyneen.

Kuten kahdessa seuraavassa alaluvussa tullaan huomaamaan, Opo-lehden segregatiota käsittelevät artikkelit keskittyivät nimenomaan tyttöjen ja naisten oppiaine- ja koulutusvalintoihin. Tytöt opiskelivat liian vähän matemaattis-luonnontieteellisiä aineita, joista perinteisesti ponnistetaan tekniikan alalle. 2000-luvulle tultaessa *tekniikka* alkoi vaihtua *teknologiaksi* ja *IT* eli *informaatioteknologia* alkoi esiintyä yhä enenevässä määrin perinteisemmän *tekniikan* tai *teollisuuden* sijasta.

4.2. Tytöt, lukekaa matikkaa – muuten olette työttömiä!

Lahelman mukaan yleissivistävässä koulutuksessa sukupuolen mukaista eriytymistä oppiaineisiin on tapahtunut eri maissa ja eri valinnaisuuden järjestelmissä silloinkin, kun muodolliset mahdollisuudet ovat olleet samat. Lahelman tutkimus on vuodelta 1992, ja tuolloin tuloksena oli, että pojat valitsivat enemmän matemaattis-luonnontieteellisiä ja

---

¹⁶⁶ Suonio 1986, 8-9.

¹⁶⁷ ”TaT:n nuorisotutkimus: Teollisuuden suosio ennätyslukemissa” (art.). *Sopo News* 02/1999, 17.

tekniseen maailmaan liittyviä oppisisältöjä, tytöt humanistisia ja kodin piiriin liittyviä aineita.¹⁶⁸ Suomessa tehtyjen tutkimusten mukaan tyttöjen koulumenestys peruskoulussa on ollut yleisesti poikia parempi.¹⁶⁹

Vuoden 1984 *Opo*-lehdessä opetusministeri Kaarina Suonion puheen mukaan epätasainen hakeutuminen koulutukseen oli suurin ongelma nuorisotyöttömyyden kentällä, sillä suuri osa ilman keskiasteen koulutuspaikkaa jääneistä oli hoitoalalle pyrkineitä tyttöjä. Ammattien kannalta olisi eduksi, jos niihin hakeutuisi molempia sukupuolia. ”Tämä pakottaa tarttumaan voimakkaasti etenkin tyttöjen ammatinvalintavaihtoehtojen laajentamiseen.”¹⁷⁰

Seuraavana vuonna Vuokko Hyvärinen kirjoitti siitä, miten tietotekniikan tulo kouluun näytti muodostuvan sukupuolten eriarvoisuutta lisääväksi tekijäksi, elleivät kasvattajat ja ohjaajat erityisesti muistaneet korostaa aineen ja tietoteknillisen alan sopivuutta molemmille sukupuolille.¹⁷¹ Myös Suomen teollisuustoimihenkilöiden liiton tutkimuspäällikkö Marja Kavoniuksen mukaan uudella tekniikalla oli suuri merkitys tasa-arvokehitykselle: tekninen muutos tulisi koskettamaan yhä enemmän naisia, kun naisten suorittamia toimistojen rutiinitehtäviä häviäisi. Tekniikka ei siis Kavoniuksen mukaan murtaisikaan segregaatiota, vaan muodostaisi naisille ja miehille ominaisia työtehtäviä, kun naiset hakeutuisivat jatkossakin sellaiseen koulutukseen, joka johtaisi naisten perinteisiin konttoritehtäviin. Kavoniuksen mielestä oli suuri vaara siinä, että sukupuolen mukaan eriytyneet työmarkkinat tulevaisuudessakin voimistuisivat vain entisestään, koska tutkimusten mukaan koulutusrakenne sukupuolten välillä ei ollut viimeisen 10 vuoden aikana muuttunut lainkaan, eikä työnjako viimeisen 30 vuoden aikana. Kavonius osoittikin viestinsä tytöille:

---

¹⁶⁸ Lahelma 1992, 22.

¹⁶⁹ Lahelma 1992, 22; Lairio 1988, 72 & 118.

¹⁷⁰ Suonio, Kaarina: ”Tervehdys koulutuspäivillä 4.2.1984”. *Opo-lehti* 05/1984, 3.

¹⁷¹ Hyvärinen, Vuokko: ”Haluan säilyttää toivon – ihmisestä”. *Opo* 05/85, 17.

”Uudet tekniset asiantuntijatehtävät vaativat sekä teknistä että matemaattista koulutusta, jota naisilta yleisesti ottaen puuttuu. - - Nuorten tyttöjen pitäisi siis olla hyvin tarkkoina sen suhteen, mihin ja minkälaisiin ammatteihin ja koulutukseen he hakeutuvat.”¹⁷²

Ongelman nähtiin siis piilevän nimenomaan tyttöjen valinnoissa. Tytöt, jotka hakeutuivat perinteisiin naisten ammatteihin, kuten hoitajiksi ja konttoritehtäviin, olivat vaarassa jäädä ilman koulutuspaikkaa tai etenkin tulevaisuudessa heidän työttömyytensä pelättiin kasvavan, kun naisten suorittamia rutiinitehtäviä katoaisi tekniikan kehittyessä. Huoli tyttöjen ja naisten työllistymisestä ei varmasti ollut turha tai aiheeton. Mielenkiintoista on verrata tilannetta nykyhetkeen, jolloin huolenaiheena ovat ennemminkin miehet. Vuonna 2016 naisten työttömyysaste oli 8,4 % ja miesten 8,9 prosenttia. Pitkäaikaistyöttömyys on ollut miehillä yleisempää kuin naisilla, ja rakennemuutos sekä taloudellinen taantuma ovat iskeneet ensimmäisenä miesenemmistöisiin aloihin, kuten rakennusalalle ja teollisuuteen. Myös koulupudokkaista suurin osa on miehiä.¹⁷³ 15-74 -vuotias väestö Suomessa jaetaan virallisissa tilastoissa työllisiin, työttömiin ja työvoiman ulkopuolella oleviin.¹⁷⁴ Työvoiman ulkopuolelle jäävät työttömät sekä työvoiman ulkopuolella olevat, esimerkiksi opiskelijat ja lasten kanssa kotona olevat vanhemmat. Vuonna 2017 naisten työllisyysaste oli Suomessa noin 2 prosenttiyksikköä pienempi kuin miehillä (68,5 %), mitä selittää naisten suurempi osuus työvoiman ulkopuolisissa henkilöissä.¹⁷⁵

Vuoden 1985 lehdessä Maarit Seelingin tekemässä haastattelussa opetusministeriön Anneli Mäkinen kertoi, että alakouluiässä tytöt olivat vielä yhtä hyviä matematiikassa kuin pojat, mutta tulokset putosivat yläkouluiässä. Tytöt oppivat, mikä oli heille sopivaa ja mikä ei, esimerkiksi matematiikan yhtälöt.¹⁷⁶ Lehdessä esiteltiin myös tiivistelmä

---

¹⁷² Kavonius, Marja: ”Ihminen työelämän muutoksissa” (art.). *Opo-lehti* 05/1984, 23-24.

¹⁷³ ”Työllisyys ja työttömyys”, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) verkkosivut.

¹⁷⁴ Työvoiman ulkopuolella olevilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät ole työllisiä eivätkä työttömiä. Lähde: ”Työvoiman ulkopuolella olevat”, Käsitteet, Tilastokeskuksen verkkosivut.

¹⁷⁵ Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus (verkkojulkaisu); Tilastokeskus 2018, 41.

¹⁷⁶ Seeling, Maarit: ”Suosiiko koulu poikia?” (art.). *Opo* 11/85, 15.

Marjatta Lairion väitöskirjatutkimuksesta, jonka mukaan lähes puolet pojista asetti etusijalle perinteisiä miesvaltaisia aloja, kuten tekniikkaa ja luonnontieteitä. Tyttöillä mieltymykset jakaantuivat laueammin eri aloille, joista suosituimpana oli hoitoala. Pojille vaikeimpia olivat vieraat kielet, tytöille matematiikka. Pojat selittivät vaikeuksiaan enemmän ulkoisilla tekijöillä ja tytöt sisäisillä.¹⁷⁷ Lairio puhui tutkimuksessaan kärjistäen jopa *sukupuoleen kytkeytyvistä oppimistuloksista*, jotka ilmenivät psykologisina piirteinä, käyttäytymismalleina ja sukupuoliin assosioituneina valintoina. Esimerkiksi Lairion tutkimuksen aikaan tyttöjä pidettiin yleisesti kielellisesti ja poikia matemaattisesti lahjakkaampina, mitä voitiin pitää *itsestään toteuttavana ennusteena*, joka ohjasi nuorten valintoja. Käytännössä koulu siis antoi tytöille ja pojille erilaisia valmiuksia.¹⁷⁸

Seuraavan kerran tytöt ja tekniikka -diskurssi nousi esille lehdessä vuonna 1994 Kajaanin tasa-arvoseminaarin jälkeen, kun TAT:n Aulikki Juntila oli esitellyt Tampereella tehdyn koulukokeilun. Kokeilussa peruskouluikäiset tytöt olivat saaneet tutustua käytännössä miesvaltaisiin aloihin ammattikoulussa. Juntilan mielestä rooliin rikkomista ei ratkaistu pelkillä tutustumismahdollisuuksilla, mutta ainakin mahdollisuuksien tarjoaminen pystyi helpottamaan asiaa. Kokeilussa tytöt olivat aluksi olleet epäileväisiä, mutta kokeilun jälkeen tehdyssä tutkimuksessa ilmeni, että heidän suhtautumisensa tekniikkaan muuttui radikaalisti. Suurin osa tytöistä ilmoitti itsetuntonsa teknisen osaamisen suhteen vahvistuneen kokeilun kuluessa.¹⁷⁹

Vuoden 1994 peruskoulun opetussuunnitelmassa yhdeksi kasvatus- ja opetustyön päämääräksi asetettiin valmiudet käyttää tekniikan sovelluksia ja kykyä vaikuttaa teknologian kehityksen suuntaan. ”Peruskoulussa tulee oppilaalla olla sukupuolesta riippumatta mahdollisuus tutustua tekniikkaan sekä oppia ymmärtämään ja hyödyntämään teknologiaa.”¹⁸⁰ Naisten matalampaan edustukseen matematiikassa,

---

¹⁷⁷ ”Marjatta Lairio tohtoriksi – tiivistelmä väitöskirjasta” (art.). *Opo* 4/1988, 31.

¹⁷⁸ Lairio 1988, 118.

¹⁷⁹ ”Tasa-arvokeskustelun kahdet kasvot: Ruotonen ja Juntila” (art.). *Opo* 01/1994, 25.

¹⁸⁰ POPS 1994, 11.

luonnontieteissä ja insinööritieteissä on Jenni Pääkkösen mukaan kiinnitetty huomiota jo 1960-luvulta asti. Pääkkösen mukaan tilanne aiheuttaa yhteiskunnallista tehottomuutta, koska aidosti lahjakkaat eivät välttämättä opiskele tai päädy työskentelemään luonnontieteellisille aloille. Lisäksi, naisten puuttumisen vuoksi monia innovaatioita voi jäädä tekemättä. Naisten ja miesten tekemiä valintoja voi perustella *arvostuksilla*, eli naiset ja miehet arvostavat eri asioita ja täten päätyvät eri ammatteihin. Lisäksi miesten ja naisten nähdään kohtaavan myös erilaisia *rajoituksia*. Näiden arvostuksien ja rajoitusten syntyä perustellaan niin kulttuurilla, sosiaalisella oppimisella kuin hormoneillakin. Pääkkönen nostaa mielestäni tärkeän huomion oppiainevalintoja tarkastellessa: yksilöjen valintoihin vaikuttavat myös muiden opiskelijoiden eli kavereiden valinnat. Tyttöillä voi olla halu opiskella ryhmässä, jossa on muita tyttöjä.¹⁸¹

Pääkkösen mukaan hyvä matematiikan taito toimii pohjana luonnontieteiden opiskelulle sekä myös ennustaa tulevaa palkkaa. Siksi juuri erot matematiikan osaamisessa ovat kiinnostavia segregaatiotakin tutkittaessa. Eroa osaamisessa ei voida havaita vielä kouluun mentäessä, mutta jo viidennen luokan lopussa pojat erottuvat paremmalla osaamisellaan. Näitä osaamiseroja on ollut vaikea selittää. Matematiikan osaamiserot ovat myös olleet pienimpiä kaikkein tasa-arvoisimmissa maissa. Pääkkösen mukaan tytöt aliarvioivat luonnontieteellisen osaamisensa vaikeina pidetyissä aineissa, kuten pitkässä matematiikassa ja fysiikassa, kun taas pojat yliarvioivat osaamisensa. Tytöt opiskelevat luonnontieteellisiä aloja useammin, kuin lopulta kirjoittavat ne. Sukupuolten ero matematiikan tuloksissa on supistunut poikien osallistumisasteen laskun myötä, vaikka edelleenkin tytöt eivät pärjää pojille matematiikassa. Fysiikan kirjoittavat tytöt saavat keskimäärin parempia tuloksia kuin pojat, mutta he ovat valikoitunut, pieni joukko (vuosina 2009-2010 viidennes kirjoittajista).¹⁸²

---

¹⁸¹ Pääkkönen 2013, 447-448.

¹⁸² Pääkkönen 2013, 448-454.

4.3. Tytöt ja IT – projektien 2000-luku

Vuoden 2003 lehdessä Päivi Fadjukoff ja Pekka Neittaanmäki käsittelivät opiskeluvalintojen haasteita. Heidän mukaansa tytöt hakeutuivat vähemmän teknisille aloille, ja olivat poikia useammin myös kieltäytyneet tarjotusta opiskelupaikasta. He totesivat, että perinteisillä miesten aloilla naisten oli vaikeampi edetä, ja valtaosa ylemmistä viroista, muun muassa uudet professorinimitykset teknillisissä korkeakouluissa, olivat miesten hallussa. Monitieteisyys oli kuitenkin selvästi tuomassa myös lisää naisia tekniikan alueelle: ”Teknologian ja humanismin yhdistäjinä naiset voivat olla edelläkävijöitä.”¹⁸³

Vuoden 2004 lehdessä Jyväskylän ammattikorkeakoulun Informaatioteknologian instituutin mainoksessa esiteltiin IT-alaa naisille. Mainos alkoi ingressillä:

*Tekstiviesteistä alkoi viestinnän uusi aikakausi, kun japanilaiset tytöt huomasivat ne mainioksi tavaksi pitää yhteyttä ystäviinsä. Ihmisille iloa tuottavasta tekniikasta tuli myös kaupallinen menestys.*¹⁸⁴

Mainoksen mukaan ”IT-ala on oivaltanut tyttöjen merkityksen. On aika tutustua.” Mainoksessa kerrottiin IT-instituutin ovien olleen auki: ”Tuuletetaan turhat luulot pois.”¹⁸⁵

Samalla luulojen tuuletuksella jatkoi Petra Houghton samassa lehdessä otsikollaan ”Tyttöjen ammatinvalinnassa tarvitaan tietoa ja asenteiden tuuletusta”. Houghton esitteli JAMK:n IT-instituutin Naiset ja IT -projektin, jonka mainoskin samassa lehdessä

---

¹⁸³ Fadjukoff, Päivi & Neittaanmäki, Pekka: ”Opiskeluvalintojen haasteet muuttuvassa maailmassa” (art.). *Sopo news* 01/2003, 6-8.

¹⁸⁴ JAMK:n IT-instituutin mainos, *Sopo news* 02/2004, 7.

¹⁸⁵ Ibidem.

oli. Projektin tavoitteena oli tiedottaa ammatinvalintavaiheessa oleville tytöille ja naisille IT-alasta sekä pyrkiä vaikuttamaan valintojen taustalla oleviin asenteisiin. Projektin tiimoilta kierrettiin toisen asteen kouluissa, järjestettiin vierailuja alan yrityksiin sekä mahdollisuuksia tutustua naisinsinöörien työhön. Houghton viittasi opetusministeriön laatimaan Tasavertaiset työmarkkinat -työryhmän muistioon, jonka mukaan oppilaanohjaus oli keskeisessä asemassa, kun työmarkkinoiden jakaantumista miesten ”koviin” ja naisten ”pehmeisiin” aloihin koitettiin lieventää. Artikkeliki keskittyi nimenomaan pelkästään tyttöjen valintoihin: tyttöjen valintoihin vaikuttivat ”vaippaiästä lähtien opetellut sukupuoliroolit ja -odotukset” sekä rajallinen tieto eri ammanteista. Tämä saattoi ohjata tyttöjä tuttuihin ja perinteisiin naisten ammatteihin - työt eivät ehkä osanneet valita toisin, koska tietoa ei ollut. Juttuun myös haastateltiin kahta Jyväskylän Voionmaan lukiossa opiskelevaa tyttöä. Opiskelija Suvi Kuukkanen mukaan perinteisiä aloja ei tyrkytetty, vaan opinto-ohjauksessa kuunneltiin opiskelijan aitoa kiinnostusta. Kaisa Karjalainen toivoi myös opinto-ohjauksessa jatkossa esiteltävän paljon eri aloja, koska niitä oli olemassa niin valtavasti. Naiset ja IT - projektissa työskennellyt Houghton kärjisti:

Yhtenä esteenä tasavertaisille työmarkkinoille pidetään sitä, että tytöt eivät yksinkertaisesti ole tarpeeksi kiinnostuneita luonnontieteistä matematiikasta ja teknologiasta. Tyttöjen tie kohti perinteisiä naisaloja alkaa siis sillä hetkellä, kun he valitsevat lukiossa lyhyen matematiikan?¹⁸⁶

Opiskelija Kuukkanen oli eri mieltä, ja hänen mielestään yliarvostetun pitkän matematiikan sijaan myös lyhyellä pystyi pärjäämään niin halutessaan. Karjalaisen isä oli insinööri, ja Karjalainen vastasi isänsä työn vaikuttavan kiinnostavalta. Hän kuitenkin epäroi sen suhteen, että voisiko seurata isänsä jalanjalkia, koska ei kuulemma juurikaan käyttänyt tietokonetta.¹⁸⁷

---

¹⁸⁶ Houghton, Petra: ”Tyttöjen ammatinvalinnassa tarvitaan tietoa ja asenteiden tuuletusta”. *Sopo News* 02/2004, 31.

¹⁸⁷ Ibidem.

Saman vuoden seuraavassa lehdessä Jaana Tahkokorpi esitteli Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen WomenIT -kehittämis-, koulutus- ja tutkimushanketta. Tahkokorpi itse toimi hankkeessa korkeakouluharjoittelijana. Hankkeen tavoitteena oli purkaa segregatiota ja innostaa tyttöjä ja naisia teknologian pariin ja teknologia-alalle. Hankkeen tarkoituksena oli kehittää oppilaanohjausta sukupuolinäkökulmasta, ja mukaan lähti neljä oppilaanohjaajaa oululaisilta yläasteilta sekä koulujen tyttöoppilaita kahden lukuvuoden ajaksi. Tytöt pääsivät tutustumaan teknologiayrityksiin aina paperitehtaasta IT-alan yrityksiin. Kouluilla myös vieraili 'kummitätejä', joilla oli itsellään luonnontieteellinen tai teknisen alan koulutus. Opot myös esimerkiksi pääsivät tutustumaan NCC:n asuinkerrostalojen rakennustyömaalle ja toimistolle. Kehitysinsinööri Marjukka Kuittinen-Jussilan mukaan naiset olivatkin yleensä johto- ja suunnittelutehtävissä, eivätkä opot olleet nähneet työmaalla naisia. Hankkeessa yritettiin myös purkaa tavallisten työelämään tutustumisen paikkojen sukupuolijakoa; poikia ohjattiin päiväkoteihin ja kouluihin, mutta tytöille oli vaikea löytää harjoittelupaikkaa:

Esimerkiksi autokorjaamoon ei otettu tyttöä, sillä ilmeisesti pojalla oletetaan olevan enemmän tietoa tekniikasta. Tytöt joutuivat kohtaamaan sukupuolestaan johtuvia ennakkoluuloja. Pojat puolestaan pääsivät helposti lastentarhaan tai muihin perinteisesti tytöille sopivaksi katsottuihin paikkoihin.¹⁸⁸

Mukana hankkeessa olleelle opolle koulutukset olivat olleet silmiä avaavia – hän oli tiedostamattomasti suhtautunut tyttöihin ja poikiin eri tavalla. Hankkeessa haluttiin purkaa vanhaa käsitystä poikien lahjakkuudesta ja tyttöjen ahkeruudesta, joka oli mukana olleen opon mukaan ollut edelleen yleinen käsitys, koska hänen oppilaansa olivat törmänneet siihen moneen kertaan. Tavoitteena ei ollut, että kaikki osallistuneet

---

¹⁸⁸ Tahkokorpi, Jaana: "Tasavertainen ohjaus haasteena" (art.). *Sopo news* 03/2004, 20-22.

tytöt olisivat lähteneet teknisille aloille, vaan tietoisuuden lisääminen ja se, että tyttöjen valintaa olisi ohjannut enemmän persoonallisuus kuin sukupuoli.¹⁸⁹

Seuraavan vuoden eli 2005 lehdessä mainostettiin Kymenlaakson ammattikorkeakoulun toista kertaa naisille järjestettyä NiceTech-päivää, johon kutsuttiin naisinsinöörejä puhumaan työstään. Tapahtuman järjesti NiceTech – Naiset tekniikkaa opiskelemaan -projekti, jonka tarkoituksena oli saada ammattikorkeakoulun tekniikkapuolille enemmän naisia, ja ylipäänsä rohkaista naisia ajattelemaan tekniikkaa mahdollisena opiskelualana.¹⁹⁰

Seuraavan kerran tyttöihin tai naisiin sekä tekniikkaan liittyvä projekti mainittiin lehdessä 8 vuotta myöhemmin vuonna 2013. Nice Tuesday -verkosto halusi Super-Ada -projektillaan houkutella erityisesti nuoria naisia IT-alalle kertomalla millaista työtä alalle tehtiin nyt ja tulevaisuudessa. Jutussa kuvattiin, kuinka tietotekniikka mahdollisti koko ajan uusia asioita ympärillämme, *kotona* ja töissä. Selvästi siis haluttiin nostaa esille tietotekniikan merkitys myös kotona, ehkä siellä naisille tutuimmassa ympäristössä. Naisia puhuteltiin myös alan *luovuudella, kansainvälisyydellä* sekä sillä, että ” - alalla työskentelevät ovat *hyvinpalkattuja ja sosiaalisia*. Lisäksi alalla toimijat ovat kärkijoukossa vaikuttamassa miljoonien ihmisten arkeen päivittäin suunnittelemalla ja toteuttamalla sähköisiä palveluita sekä teknisiä laitteita.”¹⁹¹

On tärkeää nostaa esiin teknologian nopean kehityksen yhteiskuntaa mullistava voima. Teknologia-ala on edelleen tiukasti miesten käsissä, mutta teknologian käyttäjiä ovat yhtä lailla naiset kuin miehetkin. Sitähän voidaan pitää tasa-arvo-ongelmana, jos suurin osa teknologia-alan ja tulevaisuuden ratkaisujen suunnittelijoista ja toteuttajista ovat miehiä. Kuten Jenni Pääkkönenkin tutkimuksessaan totesi¹⁹², monia innovaatioita voi

---

¹⁸⁹ Ibidem.

¹⁹⁰ ”Naisille tulossa jälleen tekniikan teemapäivä” (tiedote). *Sopo News* 01/2005, 25.

¹⁹¹ ”IT ja naiset sopivat yhteen” (mainosartikkeli). *Opolehti* 01/2013.

¹⁹² Ks. tämä tutkielma s. 57.

jäädä tekemättä, jos naiset eivät ole mukana alalla. Kyseessä on kuitenkin niin nopea digitaalinen murros, joka on muuttanut ja tulee edelleen muuttamaan merkitsevästi kaikkia yhteiskuntamme aloja ja toimintoja. Mainosartikkeli houkutteli naisia sen luovuudella, kansainvälisyydellä ja sosiaalisuudella – juuri niillä piirteillä, joiden usein ajatellaan ehkä nuoriin naisiin vetoavan. Haluttiin purkaa vanhoja ennakkoluuloja ”epäsosiaalisten tietokonenörttien” maailmasta, joka ei ehkä naisiin vedonnut tai jonne naiset eivät tunteneet kuuluvansa.

Tytöt ja tekniikka -diskurssissa on usein kuvattu *naisten tuomaa lisäarvoa teknisille aloille*. On nähty, että naisten humanistinen ja palvelualan osaaminen tai kokemus ovat jotain sellaista, millä naiset voivat rikastuttaa tekniikan ja teknologian alaa. Samoin on ajateltu, että naiset ovat globaalin kilpailun tuomissa paineissa *käyttämätön resurssi*. Jo vuonna 1985 opetusministeriön Anneli Mäkinen haastattelussaan totesi, että kun naisten matemaattinen lahjakkuus jäi käyttämättä, jäi korkeakoulujen täydet resurssit myös käyttämättä:

*Ainoa käyttämätön resurssimme ovat naiset. Joudumme valitsemaan, lisäämmekö korkeasti koulutettujen määrää keskinkertaisilla miehillä vai annammeko vihdoinkin myös älykkäiden naisten toteuttaa kaikkia lahjakkaita alueitaan.*¹⁹³

Petteri Alanko mainitsi artikkelissaan Women in Tech -seminaarissa puhuneen Kone Oyj:n muotoilujohtaja Anne Stenrosin korostaneen naisten tuomaa lisäarvoa ja sitä, että naisnäkökulmaa tarvittiin teknologian uudistamiseen esimerkiksi niin, että palvelunäkökulma korostui. Tekniikan ala oli Alangon mukaan myös palkkatasa-arvon valossa tarkasteltuna varsin suotuista vaihtoehdoista tytöille, koska esimerkiksi IT-palvelualalla naisen euro oli 95 senttiä, kun keskimäärin Suomessa se oli 81 senttiä. Stenros myös huomautti, että Suomella ja Euroopalla ei yksinkertaisesti ollut

---

¹⁹³ Seeling, Maarit: ”Suosiiko koulu poikia?” (haastattelu) *Opo* 11/1985, 15.

mahdollisuutta hukata naisten panosta ja osaamista globaalin talouden kilpailutilanteessa.¹⁹⁴

Koulutuksen ja sukupuolten tasa-arvoa tutkineiden Kuusen ja muiden mukaan tasa-arvotyötä on Suomessa pitkälti tehty (EU-rahoitteisten) projektien toimesta – vuosien 1970–2003 aikana Suomessa on ollut jopa noin kolmesataa koulutukseen ja työelämään liittyvää hanketta, joista noin kolmas on ollut kasvatuksen ja koulutuksen alueella segregaaion vähentämiseen pyrkiviä. Kuusen ja muiden mukaan keskeisenä haasteena on se, miten hankkeissa kehitetyt toiminnot ja tulokset saataisiin leviämään sekä pysyväksi osaksi koulun arkea.¹⁹⁵ Kuten myös Opo-lehti osoittaa, on hankkeille ollut tunnusomaista pyrkiä vaikuttamaan nimenomaan tyttöjen ja naisten koulutus- ja uravalintoihin.

---

¹⁹⁴ Alanko: "Vaaleanpunaista tekniikkaa?" (art.). *Opo-lehti* 04/2013, 22-23.

¹⁹⁵ Kuusi et al. 2009, 39.

LOPPULAUSE

Sukupuoli ja tasa-arvo koulutuksessa kehittyivät Suomen lainsäädännössä 1970-luvulta lähtien toisen asteen kehittämissuunnitelmassa mainitun tasa-arvotavoitteen ja opetusministeriön kokoaman tasa-arvokokeilutoimikunnan kautta. Opinto-ohjauksen rooli korostui, kun vuoden 1985 peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmissa oppilaan ja opinto-ohjaus omina aineinaan tukivat opetussuunnitelman tasa-arvotavoitetta ja niiden tuli myös tukea oppilaan kasvua ilman sukupuolirooleihin sidottuja ennakkoluuloja. Tasa-arvokeskustelu oli Suomessa vilkasta nimenomaan 1980-luvulla, kun Suomessa astui voimaan ensimmäinen tasa-arvolaki.

Keskustelu sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja segregatiosta Opo-lehdissä vuosina 1983—2015 oli monipuolista koostuen suurimmaksi osaksi erilaisten asiantuntijoiden, tasa-arvohankkeiden parissa työskentelevien henkilöiden sekä myös opojen itsensä kirjoittamista artikkeleista. Alkuvuosikymmeninä 1980—90 keskustelun tiimoilta nousivat esiin sukupuoliroolit, piilo-opetussuunnitelma ja piilotavoitteet, itsetunto ja identiteetti sekä käsitykset tyttöjen ja poikien lahjakkuudesta ja osaamisesta – kilteistä tytöistä ja lahjakaista pojista. 2000-luvulle tultaessa keskustelua käytiin opojen tärkeästä roolista segregatian purkutalkoissa, järjestettiin hankkeita ja koulutuksia sekä nostettiin myös esille opoja ymmärrettävästi paljon puhuttanut palkkaero miespuolisten ja naispuolisten opojen välillä. 2000-luvulla ei enää polemisoitu niinkään sukupuolta tai niiden rooleja ja stereotyyppioita, vaan tärkeimmäksi diskurssiksi nousi tyttöjen ja tekniikan suhde. Segregatian ongelman nähtiin piilevän nimenomaan tyttöjen oppiaine- ja koulutusvalinnoissa – tyttöjen tuli opiskella enemmän matemaattis-luonnontieteellisiä aineita ja heitä tuli tutustuttaa ja rohkaista tekniikan ja IT-tekniikan maailmaan.

Koululaitos, saatiikka sen sisällään pitämä ohjaus, eivät ole yhteiskunnasta irrallisia instituutioita, vaan nimenomaan erittäin tiukasti sidoksissa sitä ympäröivään yhteiskuntaan, sen odotuksiin ja vaatimuksiin. Opinto-ohjaus on sen alkuaajoista alkaen

nähty yhtenä tärkeänä lääkkeenä segregaatian purkamisessa. Sukupuolen mukaan eriytyneiden koulutus- ja työmarkkinoiden on nähty jäykistävän työmarkkinoita, olevan tasa-arvo-ongelma ylläpitäen naisten ja miesten palkkaeroa sekä estävän kykyjen tehokkaan käytön ja rajoittavan yksilön valintoja, koska sukupuoliroolit ja ennakkokäsitykset ohjaavat koulutus- ja ammatinvalintoja. Koulu instituutiona valmistaa lapsia ja nuoria tulevaisuuden koulutus- ja työmarkkinoille, ja opojen roolina on toimia tiedon ja mahdollisuuksien lähettiläänä. Sukupuolineutraaliuden sijaan ohjauksessa ja kasvatuksessa yleensä on alettu korostaa sukupuolisensitiivisyyttä tai tietoisuutta, koska sukupuolen huomiotta jättäminen ei ole lisännyt tasa-arvoa tai vähentänyt segregatiota.

Tutkielmani on antanut uutta tietoa siitä, miten opinto-ohjaajien sisäisessä keskustelussa eli ammattikunnan lehdessä sukupuolta ja tasa-arvoa on käsitelty sen historian aikana. Lehdestä aiemmin tehdyt tutkimukset eivät ole keskittyneet sukupuolen tai tasa-arvon diskursseihin. Tutkielma avaa jatkokysymyksiä eri suuntiin. Erityisen kiinnostavaa olisi tutkia sitä, miten opinto-ohjauksessa poikia on kannustettu naisemmistöisille aloille, vai onko. Miksi ongelman on nähty piilevän juuri tyttöjen koulutusvalinnoissa? Kiinnostavaa olisi myös tehdä kansainvälistä vertailua eri maiden ohjauksesta ja koulutuksesta – miten muualla on ohjauksessa kiinnitetty huomiota segregatioon ja sukupuolien tekemiin valintoihin?

I Lähteet

Lähde- ja asiakirjajulkaisut

Lukiolaki 477/1983. Finlex. Valtion säädöstietopankki.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830477#Lidp446124192> (Luettu
15.11.2018.)

Lukion opetussuunnitelman perusteet 1985. Kouluhallitus, Helsinki.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 1994. Opetushallitus, Helsinki.

Opetusministeriö 1983: *Valtioneuvoston 24.3.1983 hyväksymä keskiasteen koulutuksen kehittämisohjelma vuosille 1984—1985.* Opetusministeriön kouluosasto, Helsinki.

Opetusministeriö 1985: *Valtioneuvoston 3.5.1985 hyväksymä keskiasteen koulutuksen kehittämisohjelma vuosille 1986—1988.* Opetusministeriön kouluosasto, Helsinki.

Peruskoululaki 476/1983. Finlex. Valtion säädöstietopankki.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830476#Lidp446531456> (Luettu
15.11.2018.)

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985. Kouluhallitus, Helsinki.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1995. Opetushallitus, Helsinki.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus (verkkojulkaisu).

ISSN=1798-7830. Työllisyys ja Työttömyys 2017, 2 Työllisyys ja työttömyys vuonna
2017. Helsinki: Tilastokeskus. (Luettu 19.5.2019.)
https://www.stat.fi/til/tyti/2017/13/tyti_2017_13_2018-04-12_kat_002_fi.html

Suonio, Kaarina 1986: *Kiltit tytöt – kovat kundit. Raportti tasa-arvotyöryhmän, tasa-arvokokeilutoimikunnan ja kansainvälisen nuorisovuoden 1985 komitean 12.11.1985 järjestämästä seminaarista. ”Opetusministerin tervehdys”, s. 5-10.* Opetusministeriön työryhmien muistioita 1986:32, Helsinki.

Tilastokeskus 2018: *Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2018*. Tilastokeskus, Helsinki.

Lähdekirjallisuus

Lahelma, Elina 1989: *Sukupuolten tasa-arvo haasteena koulutuksen käytännöille: Yhteenveto tasa-arvokokeilutoimikunnan mietinnöstä annetuista lausunnoista*. Opetusministeriön suunnittelusihteeristön keskustelumuistioita 6, Helsinki.

Jokinen, Alpo 1992: "Opo-lehden uusi tuleminen". *20 vuotta oppilaanohjausta Suomessa*. Toim. Eila Arveli, Alpo Jokinen, Marjatta Kivimäki, Mikko Siippainen, Outi Säynätkari, Irja Tolonen ja Mirja Yli-Vakkuri. Suomen opinto-ohjaajat ry.

Merimaa, Erkki 1992: "Koulun muutokset oppilaanohjauksen näkökulmasta – historiasta nykypäivään". *20 vuotta oppilaanohjausta Suomessa*. Toim. Eila Arveli, Alpo Jokinen, Marjatta Kivimäki, Mikko Siippainen, Outi Säynätkari, Irja Tolonen ja Mirja Yli-Vakkuri. Suomen opinto-ohjaajat ry.

Multimäki, Kaarlo 1986: *AmmatINVALINNANOHJAUksen kehittämisen vaiheita: AmmatINVALINNANOHJAUSNEUVOSTON toiminta 1956—86*. AmmatINVALINNANOHJAUksen monistesarja n:o 39. Työvoimaministeriön työvoimaosaston ammatINVALINNANOHJAUSTOIMISTO, Helsinki.

Aikakauslehdet

Opo-lehti 1983—1984

Opo 1985—1998

Sopo News 1999—2006

Opolehti 2006—2014

Opinto-ohjaaja 2015

Hakusivustot

”Ammattikasvatushallitus”, Finto-verkkosivut. Suomalainen asiasanasto- ja ontologiapalvelu. Luotu 17.6.1990, viimeksi muokattu 7.7.2018.

<http://finto.fi/cn/fi/page/956A>

”Työvoiman ulkopuolella olevat”, Käsitteet, Tilastokeskuksen verkkosivut. Tilastokeskus.

https://www.stat.fi/meta/kas/tyovoiman_ulkop.html#tab1 (Luettu 19.5.2019)

II Tutkimuskirjallisuus

Alasuutari, Pertti 2011: *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4. uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.

Anker, Richard 1998: *Gender and Jobs. Sex segregation of occupations in the world*. International Labour Office, Geneva.

Butler, Judith 2006: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Gaudeamus Kirja/Oy Yliopistokustannus University Press Finland, Helsinki.

Byrne, Eileen M. 1987: ”Education for Equality”. *Gender and The Politics of Schooling*, s. 23-34. Edited by Madeleine Arnot and Gaby Weiner. The Open University, Great Britain.

de Beauvoir, Simone 1988: *The Second Sex*. Kääntänyt Jonathan Cape v. 1953. Alkuperäisteos *Le Deuxième Sexe* julkaistu v. 1949. Picador Classics edition, Pan Books Ltd, Lontoo.

Eurodyce (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency) 2010: *Gender Differences in Educational Outcomes. Study on the Measures Taken and the Current Situation in Europe*. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, Brussels.

- Holli, Anne Maria 2002: "Suomalaisen tasa-arvopolitiikan haasteet". *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. Toim. Anne Maria Holli, Terhi Saarikoski ja Elina Sana. WSOY, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ja sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Husa, Sari 1999: "Diskurssianalyttinen lähestymistapa dokumenttiaineistoon". *Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä*, s. 89-114. Toim. Isto Ruoppila, Eeva Hujala, Kirsti Karila, Jarmo Kinos, Pirkko Niiranen ja Mikko Ojala. Atena Kustannus, Jyväskylä.
- Hynninen, Pirkko & Päivi-Katriina Juutilainen 2006: *Seitsemän asiaa ohjauksen suunnittelusta ja tasa-arvosta. Sukupuolisensitiivinen ohjaus tasa-arvon edistäjänä koulutuksessa -hanke 2002—2006*. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita 43.
- Hyvärinen, Elina 2014: *Lukijatutkimus Ympäristö ja Terveyslehdelle*. Liiketalouden koulutusohjelman opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu.
- Ilmonen, Kari 2015: "Muuan diskurssianalyysi. Esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuustutkimus". *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, s. 134-148. 4. uudistettu painos. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Johnson, Peter 2007: "Johdanto". *Suuntana yhtenäinen perusopetus: Uutta koulukulttuuria etsimässä*, s. 9-12, 1. painos. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 2016: "Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet". *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, s. 25-50. Vastapaino, Tampere.
- Jääskeläinen, Liisa & Hautakorpi, Johanna & Onwen-Huma Hanna, Niittymäki, Hanna & Pirttijärvi, Anssi & Lempinen, Miko & Kajander, Valpuri 2015: *Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa*. Oppaat ja käsikirjat 2015:5, Opetushallitus.
- Kauhanen, Antti & Napari, Sami 2011: *Työurat Suomessa – onko sukupuolella merkitystä? Tutkimus teollisuustoimihenkilöistä 1981—2006*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Taloustieto Oy.

”Kolmas sukupuolimerkintä tukee itsemäärittelyoikeutta”, kannanotto/uutinen. Setan verkkosivut 5.11.2018. Seta ry. <https://seta.fi/2018/11/05/kolmas-sukupuolimerkinta-tukee-itsemaarittelyoikeutta/>

Komulainen, Kati 2012: *Nuorten ihmisten parhainta tulevaisuutta silmällä pitäen. Ammatinvalinnanohjauksen hallinnollisesta järjestelystä käyty keskustelu 1900-luvun alusta 1970-luvulle sekä ammatinvalinnanohjauksen ja oppilaanohjauksen työnjaon muodostuminen*. Filosofisen tiedekunnan ohjauksen koulutuksen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.

Korhonen Päivi-Katriina 1998: *Sukupuoli, elämäntilanne ja ohjaus. Sukupuolisensitiivisen ohjauksen opetussuunnitelman kehittämistyön teoreettiset ja pedagogiset perusteet*. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisu 14.

Koski, Erkki 2015: *Oppilaanohjauksen syntyvaiheet*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

”Koulutuksen segregatio”, Terveystieteiden- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) verkkosivut. Päivitetty 28.6.2018. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/koulutus/koulutuksen-segregatio>

Kurvinen, Heidi 2013: *”En mä oo mies enkä nainen. Mä oon toimittaja”*. *Sukupuoli ja suomalainen toimittajakunta 1960- ja 1970 -luvulla*. Historian väitöskirja. Humanistinen tiedekunta, Oulun yliopisto.

Kuusi, Heli & Jakku-Sihvonen, Ritva & Koramo, Marika 2009: *Koulutus ja sukupuolten tasa-arvo*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:52.

Lahelma, Elina 1987: *Sukupuolten tasa-arvo koulussa. Tutkimuskartoitus tasa-arvokokeilutoimikunnalle*. Opetusministeriön suunnittelusihteeristön julkaisu 4, Helsinki.

Lairio, Marjatta: *Nuoruusiän kehitystehtävät ja oppilaanohjaus. Sosiaalisesti määräytyneiden kehitystehtävien ratkaiseminen lukion aloitusvaiheessa ja opinto-ohjaajien käsityksiä toimenkuvastaan*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, Jyväskylä.

- Löyttyniemi, Varpu 2004: *Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli – Ascultatio Medici*.
Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Meri, Matti 1991: *Miten piilo-opetussuunnitelma toteutuu?* Kasvatustieteen
lisensointitutkimus. Helsingin yliopiston kasvatustieteiden osasto.
- Metso, Tuija 1992: *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. ”Yhdessä vai erikseen?
Tytöt ja piilo-opetussuunnitelma”*, s. 270-283. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,
Helsinki.
- Mäkinen, Sanna 2012: *Mistä on opo tehty? Opinto-ohjaajan profession suuntausten
murroksia Suomessa 1984–2011 Opo-lehden ilmentämänä*. Erityispedagogiikan
pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta, Turun yliopisto.
- Nieminen, Tarja 2013: *”Sukupuolierot työmarkkinoilla”*. *Työ, talous ja tasa-arvo*. Toim.
Marjut Pietiläinen. Tilastokeskus, Helsinki.
- Nieminen & Vuorio-Lehti 2003: *”Menneisyyden kasvatustodellisuuden lähestymistapoja
ja tulkintamahdollisuuksia”*. *Kasvatustieteen tutkimus* nyt: Makro- ja mikrotutkimuksesta
marginaalisuuden, sukupuolen ja tilan analyysiin, s. 11-34. Toim. Marjo Nieminen
& Minna Vuorio-Lehti. Suomen kasvatustieteellisen seuran Kasvatusalan
tutkimuksia 14.
- Nousiainen, Kevät 2011: *Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva
yleissopimus* -julkaisun johdanto ja historia -osuus. Suomen YK-liitto, Helsinki.
https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/kaikkinaisen_naisten_syrjinnan.pdf
- Nummenmaa, Anna Raija & Vanhalakka-Ruoho Marjatta 1985: *Toisen sukupuolen
ammattiin suuntautuminen. Ammatti, sukupuoli ja työmarkkinat
tutkimusprojektin loppuraportti*. Työvoimaministeriön Suunnitteluosaston
Työvoimapolitiittisia tutkimuksia nro 55, Helsinki.
- Nummenmaa, Anna Raija & Korhonen, Päivi Katriina 2000: *”Sukupuolisensitiivinen
ohjaus”*. *Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1: Ohjauksen lähestymistavat ja
ohjaustutkimus*, s. 70-82. Toimittaneet Jussi Onnismäe ja Timo Spangar. PS-
kustannus, Jyväskylä.

- Myllyniemi, Sami 2017: *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvoston Nuorisotutkimusverkosto.
- Ollila, Anne 2010: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. Historiallinen arkisto 132. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- ”Opetussuunnitelman ydinasiat”. Opetushallituksen verkkosivut. https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/opetussuunnitelma_ja_tuntijako/perusopetus_nyt (Luettu 30.12.2018)
- ”Opinto-ohjaaja, oppilaanohjaaja”. Ammattinetti-verkkosivusto. http://www.ammattinetti.fi/ammattit/detail/106_ammatti (Luettu 10.5.2019)
- ”Opolehti”. Suomen opinto-ohjaajat ry:n verkkosivut. <https://www.sopo.fi/opolehti/> (Luettu 19.12.2018.)
- Perälä, Reijo 2007: ”Kansalaiskoulu kasvatti suoraan ammattiin”, Ylen Elävä arkiston verkkosivut. Päivitetty 21.11.2011. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2007/02/14/kansalaiskoulu-kasvatti-suoraan-ammattiin>
- Pääkkönen, Jenni 2013: ”Sukupuolten väliset erot matematiikan ja luonnontieteiden osaamisessa lukiossa”. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (2013):4. S. 447-456.
- Rokka, Pekka 2011: *Peruskoulun ja perusopetuksen vuosien 1985, 1994 ja 2004 opetussuunnitelmien perusteet poliittisen opetussuunnitelman teksteinä*. Kasvatustieteiden yksikön akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto.
- Rose, Sonya O. 2010: *What is Gender History?* Polity Press, Cambridge.
- Saari, Milja 2012: ”Sukupuolten palkkaeriarvoisuus tasa-arvon ikuisuuskytymyksenä”. *Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen*, s. 201-225. Gaudeamus ja Helsinki University Press.
- Sankari, Erkki 2008: *Agentista palokuntalaiseksi. Opinto-ohjaajan professio ja työnkuva Opo-lehden kertomana*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta, Joensuun yliopisto.

- Seta & Transtukipiste 2015: *Sukupuolen moninaisuus*. Toimittaja Maarit Huuska. 3. korjattu painos. Seta ry, Helsinki.
- Speer, Susan A. 2005: *Gender Talk. Feminism, Discourse and Conversation Analysis*. Routledge, London and New York.
- Suoninen, Eero 2016: "Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen". *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, s. 51-74. Vastapaino, Tampere.
- Tanhua, Inkeri 2018: "Ammatillisen koulutuksen segregatio lukuina", SEGLI-hankkeen verkkosivut. Päivitetty 1.10.2018. <https://www.kaikkienduuni.fi/ammattillisen-koulutuksen-segregatio-lukuina>
- Tanhua, Inkeri 2018: "Johdantoluku SEGLI-hankkeen tutkimukseen". SEGLI-hankkeen verkkosivut. Päivitetty 8.2.2019. <https://www.kaikkienduuni.fi/tutkimusraportti/#johdanto>
- Tasa-arvobarometri 2017. Tekijät Henna Attila, Marjut Pietiläinen, Miina Keski-Petäjä, Päivi Hokka ja Markku Nieminen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2018.
- Teräsaho, Mia & Keski-Petäjä, Miina 2016: "Nuorten toiveammatit sukupuolen mukaan eriytyneitä. *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*, s. 203-219. Toim. Sami Myllyniemi. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusverkosto.
- Tuutti, Emmiina 2012: *Sukupuoli segregoituneiden alojen koulutusmainonnan kuvissa*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.
- "Työllisyys ja työttömyys", Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), verkkosivusto. Päivitetty 11.12.2018. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tyo/tyollisyys-ja-tyottomuus>
- Törmä, Sirpa 2003: "Piilo-opetussuunnitelman jäljillä". *Opettajan vaiettu valta*, s. 109-130. Vastapaino, Tampere.

Töyry, Maija & Saarenmaa, Laura & Särkkä, Nanna 2011: ” Monitieteisyyden haaste aikakauslehtitutkimuksessa – kohti konsepti- ja tutkimustietoisuutta”. *Media & viestintä* 34(2011): 3, s. 23-39.

Vuori, Jaana 2001: *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Yhteiskunnallisen tiedekunnan akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto.